

POD LIPO

LEPOSLOVNA, POLJUDNO-ZNANSTVENA IN
POLITIČNA REVIIJA ZA SLOVENSKO
DELOVNO LJUDSTVO V JUGO-
SLAVIJI, AVSTRIJI, ITALIJI
IN AMERIKI

VSEBINA: A. T.: MAKEDONSKO VPRAŠANJE IN SOCIJALISTIČNA INTERNACI-
JONALA / IVAN MOLEK, CHICAGO: NEZAKONSKA MATI / IVAN VUK: LILIJA
JE PRIPOVEDOVALA / RUPERT HUGHES: DETE SILVIJE PANKHURSTOVE /
JEROME DAVIS, PROFESOR NA UNIVERZI YALE, U. S. A.: AMERIKANIZACIJA
SOVJETSKE RUSIJE / PO ERNESTU PRECZANGU PREVEL F. KOZAK: SVOBODA
/ F. KOZAK: DOGNANJE / FRANCE KOZAK: PESEM BREZ IMENA / IVAN MOLEK,
CHICAGO: BOLEČI SPOMINI / ANDREJ KOBAL, CHICAGO: VEČER V MESTNEM
PARKU / IVAN MOLEK, CHICAGO: TROMBONIJA / PAOLO BRUZZI: SIROMAKI
/ MILE KLOPČIČ: DANAŠNJA DRUŽBA / PROF. DR. V. TOTOMIANZ: OSEBNOST
V ZADRUŽNEM GIBANJU / TONE MAČEK: MEHIKA / VERUS: ALI JE POTREBNA
REVIZIJA PROGRAMA / BORIS KRISTAN, PARIS: MEDNARODNA ZADRUŽNA
BANKA / X.: GLAVNI ZADRUŽNI SAVEZ / ČULKOVSKI: REFORMATORMEM /
LISTEK / NA PLATNICAH: IZ DELAVSKEGA ŠPORTNEGA GIBANJA V JUGOSLAVIJI
/ NALOGE DELAVSKEGA ŠPORTNEGA IN KULTURNEGA GIBANJA / IZ MEDNA-
RODNEGA DELAVSKEGA TELOVADNEGA IN ŠPORTNEGA GIBANJA

UREDNIŠTVO: V LJUBLJANI, V TRSTU IN V CHICAGU, ILL. / UPRAVA
V LJUBLJANI (MIKLOŠIČEVA 13/I) IN V CHICAGU, ILL, 3639 W. 26 Th. ST. / CENA
ZA EVROPO: POSAMEZNA ŠTEVILKA DIN 4.—; ZA CELO LETO DIN 46.—.
ZA AMERIKO: POSAMEZNA ŠTEVILKA 15 c.; ZA CELO LETO DOL. 1.50.

DELA VSKI ŠPORT

UREJUJE MILAN VIČIČ, ALEKSANDROVA CESTA 5

Iz delavskega športnega gibanja v Jugoslaviji

a) *Ljubljana: (Jesenice, Villach).*

S. K. Svoboda, Ljubljana, je bila tudi pretekli mesec zelo agilna. Med številnimi treningi tekami naj omenimo predvsem naslednje prijateljske tekme:

Dne 10. 6.: S. K. Svoboda Ljubljana : S. K. Slovan, Ljubljana (prvorazredno moštvo!) 4 : 0. V lepi in zanimivi igri je naša Svoboda gladko obvladala Slovana, ki velja v I. razredu za močan klub. Pokazala je s tem, da je od prošlega leta jako napredovala, kar ima zahvaliti zlasti rednemu treningu svojega moštva.

Dne 24. 6. S. K. Svoboda, Ljubljana, rezerva : S. K. Svoboda, Jesenice 7 : 3 (4 : 0). Na Jesenicah je nastopila rezerva ljubljanske Svobode. Mlada jeseniška Svoboda ji je nudila trd odpor in pokazala od lani sem lep napredek. Ima material, iz katerega bo mogla ob zmiselnem treningu storiti dobro moštvo.

Dne 1. 7. S. K. Svoboda, Ljubljana I : Villacher Athletik Sportklub, Villach 6 : 3 (2 : 2). Ob priliki desetletnice beljaškega telovadnega in športnega društva „Freiheit“ je nastopila v Beljaku proti Villacher Athletik Sportklubu naša ljubljanska Svoboda. Je to prvi slučaj, da so naši del. športniki nastopili izven mej Jugoslavije.

Igra v Beljaku nam je ob gornjem rezultatu pokazala, da gremo stalno navzgor. Brezdvomno dosega danes naša Svoboda kar se tiče splošnega razvoja one dni v letih 1920 do 1922, ko je bila eden najmočnejših klubov v Sloveniji in edini resni konkurent slov. prvaka. Danes seveda naša Svoboda za tem še ne more stremeti in ji končno kaj takega tudi ne sme biti edini cilj, močno razveseljivo pa je, da moremo prištevati Svobodo med organizatorično in idejno najmočnejše klube, kar je gotovo lep uspeh, s katerim je kronano delo vodstva našega kluba.

Kar se tiče beljaške tekme same, bi bilo omeniti, da se je vršila ob mnogoštevilni udeležbi publike, ki je kazala zanj očitno zanimanje in ki je naše športnike ves čas toplo pozdravljala. Čutili smo tiste trenutke, da nismo pri nas doma, kjer se nasprotnika tudi na športnem po-

lju s kolom pobija, ampak da smo med ljudmi istih misli in čustev, ki so nas sprejeli kot brate.

Pred početkom tekme same je nagovoril naše športnike tehnični vodja beljaške prireditve. Opozoril je zbrane športnike v prvi vrsti na zmisel delavskega športa: ne radi rekordov, samo radi zdravlja našega delavca gojimo šport. Da bo mogel zdrav in močan uporabljati svoje sile v borbi proletarijata proti današnjemu družabnemu redu. Za njim je pozdravil naše Svobodaše kapetan Beljačanov in jim izročil krasen šopek cvetja. Za pozdrave se je zahvalil z naše strani podpredsednik ljubljanske Svobode s. Koren in predal Beljačanom v spomin rdečo z zlatom vezeno zastavico.

Igra je pričela z obojestranskimi napadi, iz katerih je kmalu po začetku rezultiral za Beljak prvi gol. Nekaj časa je trajalo, da so Svobodaši po Bonclju z ostrim strelom izravnali. Svoboda vedno znova pritiska in iz centra z desne beleži po Gabršku kmalu drugi uspeh. Proti koncu prvega polčasa izravna Beljak 2 : 2.

Početkom drugega polčasa je opaziti znatno premoč Svobodašev, ki so si izsilili v sorazmernih presledkih ponovne 3 gole in sicer enega po Koserju, dva pa po Potratu. Iz lepo zamišljenega napada sledi nato tretji gol za Beljak, malo pred koncem pa pošlje Koser z rezantnim strelom iz daljave 25 m žogo šestič v mrežo za S. K. Svobodo. Končni rezultat 6 : 3.

Zeleti bi bilo, da se naši športniki še večkrat snidejo s svojimi sodrugami iz Avstrije; na ta način bodo na svoje lastne oči mogli najlažje spoznati razlike, ki nas ločijo od meščanskega športa. Kakor stvari danes stoje, bo ljubljanska Svoboda prihodnji mesec itak najbrže gost graškega prvaka del. športnih klubov; prepričani smo, da bo znala tudi tam častno braniti svoje barve.

Iste dne je nastopila rezerva ljubljanske Svobode na Jesenicah proti I. moštvu S. K. Edinost, Jesenice in zmagala 5 : 4. Igra se je vršila ob hudem naliivu.

Dne 14. julija pa igra ljubljanska Svoboda v Mariboru proti S. K. „Svo-

P O D L I P O

LEPOSLOVNA, POLJUDNO - ZNANSTVENA IN POLITIČNA
REVIJA ZA SLOVENSKO DELOVNO LJUDSTVO

UREJUJE ANTON KRISTAN

LETO IV.

LJUBLJANA, 15. JULIJA 1928

ŠTEV. 7.-8.

A. T.:

Makedonsko vprašanje in socijalistična internacionala

V socijalistični internacionali obstoji poseben odbor za vprašanja narodnih manjšin. Ta odbor je povabil socijalistične stranke države S. H. S., Bolgarije in Grške na posebno konferenco, ki bi se naj vršila 29. in 30. maja t. l. na Dunaju, ali pa 13. in 14. avgusta v Bruslju in na kateri naj bi se obravnavalo vprašanje Makedonije. Ker je dolžnost socijalizma in njegove internacionale, da se zanima za vse pomembnejše politične, gospodarske in kulturne pojave širom sveta, je razumljivo, da ne more preiti molče makedonskega vprašanja, ki pomeni trajno nevarnost za svetovni mir s tem, da povzroča večne trzavice na Balkanu in na ta način reže v meso tudi sami internacionali. Saj je ravno Makedonija vzrok, da ne vlada med posameznimi socijalističnimi strankami na Balkanu, ki so si najbližje sosedje, s skoraj enakimi težavami in potrebami, ono bratsko soglasje kakor bi ga površen opazovalec pričakoval.*

Makedonija je še danes jabolko prepira treh gracij: Srbije, Bolgarije in Grške. Predvsem Srbije in Bolgarije, ker vzema tu največje in najostrejše oblike. Koliko krvi se je že prelilo med tema dvema sestrama, ne glede na polstoletno osvobodilno gibanje samih Makedoncev izpod turškega jarma. Tri krvave bratomorne vojne so že bili Srbi in Bolgari med seboj radi Makedonije, in zmaga prvih nad slednjimi v letih 1913 in 1918 jo je priključila končno Srbiji. S tem pa

bratomorni boj še ni končan: že deset let se vrše neprestani vpadi pristašev makedonskega komiteja, ki se zbirajo v Bolgariji in vpadajo preko meje v srbsko Makedonijo in ki dobivajo po svoji srditi odpornosti, krvoprelitjih in smrtnih kaznih značaj prave partizanske vojne.

Mnogo strasti in sil se trati in mnogo črnila se prelije v sporu, ali so Makedonci Bolgari ali so Srbi, ali pa so samostojen narod. Najbolj pravilna bo menda Herman Wendl-ova teza (glej prevod njegovega članka „Makedonska hydra“ v „Delavski Politiki“ iz leta 1927) da niso Makedonci ne Srbi ne Bolgari temveč oboje skupaj. Če pohaja makedonski otrok v srbsko šolo, bo iz njega Srb, če pa hodi v bolgarsko šolo, ga bo vzgojila v ravno tako dobrega Bolgara. Makedonsko narečje, če se mora o takem govoriti, vsebuje korenine obeh sorodnih si jezikov. Zato je razumljiva bolgarska ljubosumnost na Srbijo, da bi mogla v par desetletjih Makedonijo posrbiti in izbrišati iz nje ono, kar je lastno Bolgarom.

Proti posrbljenju Makedonije se borita danes dve različni organizaciji Makedoncev: prva je organizacija U. M. R. O. (Untranja Makedonska Revolucionarna Organizacija) ali kakor se splošno imenuje „Makedonstvujušči“, ki imajo svoj sedež v Bolgariji in z njeno toleranco organizirajo komitske vpade v Makedonijo, ki bi si jo želeli priključeno Bolgariji, češ, da prevladuje v njen bolgarski živelj. Druga organizacija so makedonski federalisti, ki se poslužujejo največ ustne in tiskane propagande v inozemstvu potom svoje emigracije. Ti zahtevajo za Makedonijo, da naj bo avtonomna in kot taka naj ima enakopravno mesto v federaciji balkanskih držav. Med obema organizacijama je

* Op. ur. Začetkom leta 1919 sem poslal „Napreju“ članek, v katerem sem se zavzemal za sporazum z Bolgari in za federativno ureditev države vseh Jugoslovanov, a ga je uredništvo iz oportunitete zavrnilo. No, zadnjih deset let so se časi temeljito spremenili in nas mnogočemu naučili.

strastno nasprotje, ki dovede včasih do razračunavanj z orožjem v roki. Federalisti očitajo U. M. R. O. bolgarski nacionalizem, s pomočjo katerega se makedonsko vprašanje ne da rešiti, ker bi povzročil isto stanje kakor ga imamo sedaj, samo da bi bile vloge zamenjane, ti pa zopet očitajo federalistom njihove simpatije za Rusijo.

Federalisti utemeljujejo svoje načelo s tem, da prej ne more biti na Balkanu miru, dokler se hegemonija ene ali druge sosedne nad Makedonijo ne izključi, ker si ne ena ne druga ne more prisvajati nad njo kakih pravic, kajti tu živi ljudstvo, ki ima pravico nastopati kot samostojen narod, z zaokroženim teritorijem, s posebnimi gospodarskimi interesi, s posebnim jezikovnim narečjem, ki se v marsičem bistveno razlikuje od obeh sosednjih, ki ima svojo, s krvjo svojih sinov in prednikov zapečateni zgodovino in svojo posebno kulturo, katere sledovi se skušajo pod srbskim gospodstvom zabrisati. Oni pravijo: če Srbi priznavajo Hrvate za svoje enakopravne brate, ki smejo v krogu treh ujedinjenih bratskih plemen zagovarjati svojo posebno zgodovino, ter razvijati svojo posebno kulturo, dasiravno ne obstoji med njimi toliko jezikovne razlike kakor med Makedonci in Srbi, zakaj se potem odreka to tudi nam? Za federativno rešitev tega vprašanja bi bil tudi oni del makedonskega prebivalstva, ki morebiti srbski čuti; je tu nekaj krajev, v katerih je srbsko čuteče z bolgarsko čutečim prebivalstvom tako pomešano, da se teritorijalno ne da ločiti in iz tega nastajajo večna vznemirjanja, nasilja, krivice in zločinstva, kar vse je povod, da ne pride dežela do toliko zaželenega miru in kulturne obnove. Srbska administracija skuša to vprašanje spraviti s sveta po svoje, z brezobzirnostjo, s protežiranjem enih napram drugim, z uradniškim aparatom, v katerem niso vedno ljudje najboljših moralnih kakovosti in kateremu se na čelo postavlja mesto izvežbanih in uvidnih civilnih načelnikov, vojaške osebnosti, kar gotovo ne doprinaša k pomirjenju duhov.

Tako Makedonci. Srbi pa trdè, da so Makedonci star srbski narod, ki govori jezik kakor so ga govorili Srbi, predno so razvili svoj književni jezik. (Isto trdè tudi Bolgari v prid sebi.) Makedonsko gibanje pa podžigata največ

Italija in Madžarska, da bi s tem oslabile Srbijo.

Nedavno se je razvila v „Vorwärts-u“, glasilo socialnodemokratske stranke v Nemčiji, zanimiva polemika o tem vprašanju med znanim nemškim socialističnim publicistom in poznavalcem Jugoslavije, Hermanom Wendl-om, in med pravkom bulgarskih socialistov Sakazovom. Značilno za Wendlja je, da se postavlja takorekoč tudi v tem vprašanju na stran Srbije. Sicer priznava neko nezadovoljstvo med prebivalstvom Makedonije, ki ga pa pripisuje slabi upravi. Nacijonalna nestrpljivost po njegovem ne obstoji. Napake slabe uprave izkoriščajo gotovi profesionalni revolucionarji iz tabora bulgarskih šovinistov, da netijo nezadovoljstvo in odpor po Makedoniji, ki ga potem z druge strani časopisje Srbiji neprijaznih držav predstavlja kot posledice nacijonalnega zatiranja. Razmerje makedonskega prebivalstva napram Srbiji se niti zdaleka ne more vzporediti z razmerjem primorskih Slovencev ali južnotirolskih Nemcev napram Italiji. O kakem jezikovnem raznarodovanju ne more biti govora, ker se jezik, ki ga govorijo Makedonci, ne razlikuje nič več od srbskega, kakor od bulgarskega jezika in ni makedonsko dete, ki pride v srbsko šolo, v nič slabšem položaju, kakor na primer otrok na Bavarskem, ko se začenja učiti v šoli nemškega književnega jezika.

Sakazov z druge strani skuša dokazati ravno nasprotno. Ne samo da Makedonci strašno trpe pod brezvestno upravo, kakor se je že ponovno priznalo celo v beograjski narodni skupščini (glej Pribičević in Petejan v proračunski debati za l. 1828), temveč se čutijo tudi narodnostno tlačeni. Sličnost jezika po njegovem še ni dokaz, da so Makedonci in Srbi isti narod. Holandski in nemški jezik sta si v istem sorodstvu, kakor srbski in makedonski, vendar bi niti Holandcu ne bilo vseeno, če bi se ga smatralo Nemcem, kakor bi tudi Nemec protestiral, če bi ga smatrali Holandcem, in gotovo bi se drug drugemu ne hotela pokoravati. Še celo Nemec iz Bavarske, če ga vprašaš po narodnosti, ne bo odgovoril, da je Nemec, temveč da je Bavarec in vsi poskusi za nemško državno centralizacijo so se razbili največ na ljubosumno čuvanem bavarskem avtonomizmu. Enake razmere opazamo tudi drugod: praška vlada je prisiljena dajati vedno večje koncesije Slovakom in pod-

karpatskim Rusom, a Ukrajinci ter Belorusi v Sovjetski Uniji so zahtevati in tudi dobili nacionalno, kulturno in upravno avtonomijo, dasiravno so preko tristo let živeli z Velikorusi združeni v gospodarsko in narodno enoto in so imeli samo velikorusko šolstvo.

Sakazov je mnenja, da jezik ne more biti edini odločilni moment za opredelitev kakega naroda. Bolj važna je sorodna duševnost, skupna zgodovina in kultura, skupne radosti in skupne borbe in trpljenje, ki je ljudstvo zvezalo s krvjo, ki jo je prelivalo za iste ideale. Bolj kakor sorodstvo jezika, veže Makedonce z Bulgari dejstvo, da so se dolga desetletja borili z njimi ramo ob rami za osvoboditev izpod turškega jarma in za obnovljenje svoje zgodovine. Noben drug narod na Balkanu ni pretrpel toliko za svojo samostojnost kot Makedonci in ko si je po dolgi borbi s patrijarhatom pridobil tudi cerkveno in šolsko samostojnost, ter z lastnimi skromnimi sredstvi začel zidati šole in tiskati svoje knjige, je prišlo usodno leto 1918., ki je vse to na mah uničilo in začelo siliti makedonsko ljudstvo da misli, piše in poje srbski. Vse to je moralo ustvariti makedonski iredentizem.

To mišljenje Sakazova imenuje Wendel v „Vorwärtsu“ preveč romantičnim in zavrača nekatere njegove trditve, kar beograjska „Politika“ od 6. maja 1928 z zadovoljstvom ugotavlja. Wendel je mnenja, da je gledanje Sakazova na to vprašanje premalo socijalistično, ter ga vzporeja s prvim srbskim socijalistom Svetozarjem Markovičem, ki je pred polstoletjem mnogo bolje razumel narodnostni problem balkanskih Slovanov, ter se je posluževal sorodnosti Srbov in Bolgarov ter sličnosti njih jezikov, za sodelovanje pri ustvarjanju socijalizma in v prizadevanju za stopitev obeh narodov v eno enoto. Neposrečen je tudi poskus Sakazova, da predstavi makedonski pokret kot izraz resnične narodne težnje, ker se ista ne more najti iz vseh početkov v zavesti kakega poljubnega človeškega plemena tako primitivne kulture kakor je makedonsko, temveč se mora poprej razviti do neke gotove socijalne stopnje, do katere se pa še Makedonci niso povzpeli. Tudi zveni preveč romantično, če Sakazov trdi, da se je vsa nepismena masa makedonskega prebivalstva nekoč upirala turškemu gospodstvu s ciljem obnove svoje nekdanje

kulture, temveč so to vršile le posamezne skupine redkih izobražencev, ki morajo tudi danes nezavedni ljudski masi še le vtirati v glavo nezadovoljstvo s srbskim režimom.

Iz te polemike med Wendlom in Sakazovom v „Vorwärtsu“ je razvidno, da bo imel odbor socijalistične internacionale za narodne manjšine zelo težko stališče pri reševanju tega vprašanja. Beograjska „Politika“ sicer ve poročati, da se je jugoslovanska socijalistična stranka v svojem glasilu „Radničke novine“ k temu vprašanju že definitivno izjavila v smislu srbske državne teze, proti temu, da bi se v makedonske šole uvažal kak drug jezik kakor srbski, vendar so upravičeni dvomi, da bi ta teza odgovarjala naziranju vsega socijalističnega pokreta v državi S. H. S. Tudi Herman Wendel se vrača v svojem zadnjem članku „Jugoslovansko edinstvo“, priobčenem v mariborski „Volksstimme“ od 17. V. 1928, nazaj na edino pravilno stališče, da se makedonsko vprašanje ne da rešiti v srbskem smislu niti v bulgarskem, temveč edino v splošnem jugoslovanskem smislu, z ustvaritvijo ujedinjene Jugoslavije, ki bi segala od Tržaškega zaliva do Črnega morja. Za tako Jugoslavijo so se borili balkanski uporniki pod turškim jarmom, njeno potrebo je priznaval prvi srbski socijalist Svetozar Marković in za isto idejo je moral poginiti od bulgarskih šovinistov iskreni Jugoslovan, Stambolijski, ki je povdarjal: „Nisem ne Bolgar ne Srb, temveč Jugoslovan!“ Za tako Jugoslavijo so se borili tudi srbski, hrvatski in slovenski prostovoljci v svetovni vojni.

Pred šestdesetimi leti je bila ideja zjedinjene Jugoslavije mnogo bližja svojemu utelešenju kakor danes. Takrat ko so prvoboritelji za osvobojenje Bolgarov, Rakovski, Botev in Karavelov s srbskim knezom Milanom podpisali v Bukareštu pogodbo za ustanovitev srbsko-bulgarske, torej jugoslovanske države (kateri naj bi se priključili pozneje še Hrvati in Slovenci), so pa velesile spoznale nevarnost, ki bi pretila od take močne državne tvorbe njihovi ekspanziji na Balkanu in so hitele, med njimi najbolj stara Avstrija, da razpihajo med obema bratskima narodom požar šovinistične nezaupnosti, ki je vodila nazadnje do krvavih bratomornih vojn. Med obe mali državi so vrgli Makedonijo kot kost med dva lačna psa, ki zdaj drug drugemu kažeta zobe.

Vendar kljub temu ideja jugoslovanstva v obeh narodih ni ugasnila in je prekrasno vzplapolala v spontanem dvigu leta 1912 ko je solidaren nastop obeh narodov rodil tako čudovite uspehe, dokler se ni zopet radi iste Makedonije vtopilo to navdušenje v bratski krvi. Ista Makedonija je bila zopet povod vstopa Bolgarov v svetovni vojni na stran centralnih držav in po ponovnem porazu je tlela mržnja na njihovi strani v onemogli osvetoželjnosti, na drugi strani pa v prevzetnosti in škodoželjnosti, dokler po dolgem desetletju v temo brezupnosti jugoslovanske ideje, po brezuspešnih prizadevanjih Stamboljskega, ni zopet padel žarek iskrene volje, in to spet z bolgarske strani od pesnika Kirila Hristova, ki je v poloficijelnem listu „Mir“ priobčil poziv vsem Jugoslovanom za uresničenje starih idealov. To pomeni vsekakor velik duševni preokret na strani Bolgarov, kajti ravno Hristov je bil med vojno najbolj nepomirljiv glasnik osvete in mržnje proti Srbom, ki so si s svoje strani prizadevali prikazati svetu Bolgare kot ostanke nekdanjih Hunov, in so jim odrekali pravico prištevati se med Slovane.

Srbski pisatelji so se pozivu Hristova navdušeno odzvali in Božidar Petrović je ob tem povodu napisal:

„Bulgari so nam po krvi, značaju, po svojih idealih in jeziku sorodni, bolj sorodni kakor Slovenci, celo bolj kakor Hrvati, ki so takorekoč naši dvojčki, in blizu so nam Bolgari radi tega, ker tvorijo z nami eno bistveno enoto, en narod...“

Popolnoma na strani jugoslovanske ideje so Hrvati in Slovenci. (Pomilovanje vredna vloga predstavnikov enega dela Slovencev, ki izčrpavajo svoja dejanja in nehanja v slepi uslužljivosti beograjskim hegemonistom, tu ne šteje.) Obstoja celo posebna liga za propagando ujedinjenja vseh Jugoslovanov v Parizu, kateri na čelo stojita en Bolgar in en Srb. Združitve vseh Jugoslovanov v eno državo je cilj zgodovinske logike, kakor je prej ali slej neizbežna združitve Avstrije z Nemčijo. Za nas Slovence bi bila pa avtonomna Slovenija v okvirju velike jugoslovanske federativne države še posebno velikega pomena z ozirom na našo sedanjo okrnjenost in brezbriznost Beograda za naše vitalne interese.

Znameniti naš slavist, profesor Jagić je s polno pravico trdil, da prehajajo med Trstom in Carigradom slovanska narečja

skoraj neopaženo drugo v drugega tako da se tako določi i kje se neha hrvatski in začenja srbski i kje se neha srbski in začenja bolgarski. Predno je slavni Vuk Karadžić takorekoč šele vstvaril srbski književni jezik, ni bilo med Srbom in Bolgarom bistvenih razlik. Oba naroda sta se posluževala tudi v prosvetnem in zasebnem življenju iste staroslovenske cirilice, ki ju v cerkvenem oziru še danes družijo. Žal, da je možem, ki so si pridobili zaslug na izoblikovanju srbskega in bolgarskega književnega jezika, manjkalo dovolj globok vpogled v bodočnost, sicer bi se na podlagi obeh narečij prav lahko ustvaril enoten književni jezik, srbobolgarščina, oziroma bolgarosrbohrvaščina, jugoslovenščina. Ravno tako problematične so zasluge slovenskih in hrvatskih Ilircev, v kolikor se tičejo izoblikovanja posebnega književnega jezika za Hrvate, in zopet drugega za Slovence. Za časa Gaja in Vraza bi bilo prav lahko mogoče ustvariti enoten slovenskohrvatski književni jezik ter nas Slovence s tem asimilirati v jugoslovenstvo. Na tem se je tudi dosti poskušalo, žal radi trdoglavosti nekaterikov brez uspeha. Takrat se še nismo mogli sklicevati na visoko razvito literaturo, ki bi radi tega trpela in na tehnično neizvedljivost v šolskem oziru, ne glede na spontan odpor, ki bi ga danes spričo kulturnega napredka narodne mase tak eksperiment moral izzvati. In ostal bi to samo eksperiment ker danes kaj takega ni več mogoče. Zato se je treba sprijazniti z dejstvi, ki obstojajo, in na tej podlagi najti pot do sporazuma med brati.

Toda nazaj k stvari: isto kar sem navedel tu za večji, to je za srbski del Makedonije, velja tudi za oba manjša, ki sta pod bolgarskim in grškim gospodstvom. Zlasti Grčija je uvedla v svojem delu Makedonije režim, ki se v ničemur ne razlikuje od fašistovskega na južnem Tirolskem in v Julijski Benečiji. Poleg socialne bede prihaja tu še nasilje v nacionalnem oziru v poštev, o katerem se v srbski Makedoniji pravzaprav ne more govoriti ali vsaj v tej meri ne. Kajti v srbski Makedoniji se poslužujejo v javnih uradih, v prometu in v šoli napram domačinu jezika, ki ga ta v vsakem slučaju razume in ki se ga z malim trudom tudi pismeno nauči, medtem ko se grški Makedonec čuti povsod tujca, in mu je grščina absolutno tuj jezik, ki se mu vsiljuje. Na njegova rodna tla naseljuje

vlada stotisoče grških beguncev iz Male Azije, da je resno ogrožen slovanski značaj tega dela Makedonije.

Mnogo se je že razpravljalo in pisalo o makedonskem vprašanju in mnogo uglednih evropskih mož ga je že skušalo proučiti na licu mesta, a rezultati takih ekspedicij v zagonetni Balkan so večinoma ostali nepopolni, enostranski, srbo ali bolgarofilski, katero pot si je pač dočnik izbral do Makedonije, ali skozi Beograd ali skozi Sofijo. Še celo tako dober poznavalec jugoslovanskih prilik kakor je Herman Wendel, je zrl do nedavna ta problem skozi beograjska očala, dasiravno se je parkrat osebno mudil v Makedoniji. Ali da se zamore spoznati razmere v kaki pokrajini in dušo njenega prebivalstva, ne zadostuje že par izprehodov in par intervijev, kakor je menil pred kratkim časom naš minister notranjih poslov dr. Korošec, ki je mogel po dvadnevem inšpekcijskem potovanju po Makedoniji in po zaslišanju tamošnjih vladnih komisarjev izjaviti, da je med vsemi pokrajinami v državi Makedonija najbolj varna in njeni prebivalci z režimom najbolj zadovoljni. A komaj se je vrnil v Beograd, ga je presenetil solidaren protest radikalskih in demokratskih poslancev iz južne Srbije proti njegovemu netočnemu in tendencioznemu poročanju, in po njegovem odhodu iz Makedonije se

vrše preko nje bombni atentati in smrtne obsodbe kakor prej.

Z zadovoljstvom moremo ugotoviti, da je tudi Hermann Wendel prišel v tem vprašanju do edino pravilnega zaključka, ko piše v svojem članku „Jugoslovansko jedinstvo“: Če se bo tu tezi iz Sofije postavljala antiteza iz Beograda naproti, se bo sinteza mogla poroditi edino iz spoznanja, da Makedonci niso ne Srbi in ne Bolgari, temveč Makedoslovani in kot taki Jugoslovani...“ Nadalje citira zagrebško „Crveno zastavo“ ki pravi: „Edini način za rešitev makedonskega vprašanja je, da se v zgradbo jugoslovanske države vzida še četrti ogelni kamen, Bolgarijo. S tem zjedinenjem bi popolnoma izginilo vprašanje čegava je Makedonija, bolgarska ali srbska: bila bi potem del naše skupnosti, del Jugoslavije.“

In nihče ni bolj poklican o tem vprašanju razpravljati kakor zaščitnik svetovnega miru, socializem in socialistična internacionala, ki bo na konferenci svojega odbora za narodne manjšine skušala med nasprotujočima si tezama najti sintezo jugoslovanskega bratstva, sprave in sporazuma za tako zaželeno edinstvo, v katero bi po samoodločbi vstopila Makedonija kot enakopraven, samostojen del jugoslovanske federacije, ki bi naj tvorila nekoč del evropske socialistične zveze. Le na ta način se bo mogla odsekati makedonski hydri zadnja glava.

Ivan Molek, Chicago:

Nezakonska mati

(Sto let po Prešernovi)

*Tebe je treba bilo,
dete preljubu, dete lepo,
meni svobodni deklici,
danes ponosni materi!*

*Naj me preklinjajo, kaj mi mar!
Moja, le moja ti si stvar.
Tudi tvoj oče brez skrbi je,
daleč po svetu le naj gre!*

*Svetu povedati nič me ni sram:
Glejte, predragi, — sina imam!
Mati zakonska, ki srečnejša si,
zglasi, pokaži se, katera si?*

*Srečno ti dete ljubljeno,
moja ljubezen je tvoja samo;
sinček, tvoja mati le zate živi.
sreči, veselju najinih dni.*

*Tebe je meni treba bilo,
dete presladko, dete ljubo!
Ako potrebno bilo ne bi,
tebe nikdar povila ne bi...*

Ivan Vuk:

Lilija je pripovedovala

(Konec)

Vzbešeno je pogledal mož na svojo ženo in zbežal v sobo, kjer je sedela Nataša in pela pesem malemu detetu.

Zakričal je nad njo in njegove oči so bliskale:

„Ubijem tebe in tvojo sramoto!“

Nataša je objela svoje dete. Tako ga je objela, kakor je objela nekoč lilije, ko je skočil čez ograjo mlad človek. Pogum levinje je zagorel v njenih očeh.

„Ne ubijajte,“ je rekla.

„Sramoto svojo in sramoto nas vseh še braniš? Svoj greh ščitiš?“ je kričal oče.

Vzravнала se je Nataša. V njenih očeh je gorel ogenj.

„Greh,“ je rekla s poudarkom in pokazala na drobno dete. „Ta otrok, v katerem je življenje, duša, kakoršna je v vas, naj bi bil greh? Sramota moja in vas vseh naj bo to novo življenje? Ali je greh biti človek? Ali je sramota ustvariti človeka? V katerem je duša, vekomaj neumrjoča, nerazdeljiva, večno čista? Kako more tista, ki je od vekomaj, stopiti v greh, kako more tista, večno čista, bivati v sramoti? Ona, ki je eno in isto, kar je Bog?! Ni potem vse naše življenje en sam neizmerni greh, ena sama neizmerna sramota? Ni potem Bog sam tisti greh, ni potem on sam tista sramota?... Sodite oče! Pred tem drobnim otrokom vas sprašujem, da bo duša njegova slišala obsodbo svoje duše, da bo čutilo njegovo telo obsodbo lastnega telesa. Zakaj dete, ki ga kolnete, ste vi sami!“

S stisnjenimi zobmi je šel oče iz sobe hčerine. Ni upal udariti po samem sebi.

Tisti dan, ko je dete, rojeno iz Nataše, stopilo na svoje šibke, majhne noge, so bila odprta vrata v sobo očeta Nataše.

Nepoznana je bila otroku cesta za odprtimi vrati se risajoča.

Z drobnimi ročicami se je oprijelo dete stene in stopilo na prag.

„Kam vodi tista cesta, vsa ravna in gladka, ki jo je videti,“ je pomislilo dete v daljni globini svoje duše, tako daljni, da ni mogla prehoditi misel do jezika, da bi jo izrekel. A ona, v daljni globini govoreča mu je govorila:

„Poglej!“

Tiho so stopile otroške noge deteta v sobo. Ni slišal oče Nataše njegove bli-

žine. Zakaj daleč je bil že on od otroških let, da bi slišal njeno bližino in otopela so že njegova čustva. Dete je pogledalo nanj in njegove oči so blestele, kakor blestijo zvezde. Zdelo se je detetu, da vidi velikega otroka, o katerem se mu je sanjalo, ko je spal v naročju svoje matere.

Obrnil se je oče Nataše. Bližina deteta je bila, ki se ga je dotaknila na skrivaj in obrnila njegovo glavo.

Ko je zagledal dete, so njegove oči zabliskale od gnjeva. Vstal je v vsej svoji moči.

Dete pa, vse začudeno, da je ravno tak, kakor ga je videlo v sanjah, je dvignilo majhne, drobne ročice, zamahalo z njimi, kakor je delalo v sanjah in vzkliknilo radostno, kakor je slišalo vzklikati svojo mater, ko ga je laskala in poljubljala:

„Ti... ti... ti...“

Gnjev v očeh očeta Nataše je ugasnil, kakor da je pihnil veter, silen in mogočen. Zdelo se mu je, da je v tistem otroškem smehu in kriku slišal poznani glas, svoj lasten smeh in krik iz davnih dni.

Mehko, kakor otrok je rekel:

„Kako si prišel k meni in kaj te je gnalo v to sobo, ko pa še nisi nikdar bil tukaj?!“

Dete je mahalo z ročicami in se smejalo:

„Ti... ti... ti...“

„Pozdravlja me s svojim jezikom otroškim,“ je pomislil in ginjen je bil, ko se je zavedal tega. „Tudi jaz ga moram pozdraviti, tako, kakor pozdravlja on, da me bo razumel.“

Močan človek se je spustil pred otrokom na kolena, da bi mu bil podoben in se smejal in govoril:

„Ti... ti... ti...“

Dete je stopilo na njegova ogromna bedra in poglobilo svoje drobne roke v temnem gozdu njegove brade in vriskalo. On pa, oče Nataše, je odpiral usta, lovil z njimi drobne roke, vse mehke in vzklikal z otrokom:

„Ti... ti... ti...“

Kakor ogromno brezdno, polno belih, ostrih pečin in skal, so se zdela odpirajoča usta močnega človeka drobnemu detetu. Z zanimanjem je segalo z

drobnimi rokicami v tisto brezdno in se dotikalo belih skal...

Zatrepetalo je srce Nataše od strahu, ko se je ozrla.

Dete, pravkar igrajoče se v sobi, je izginilo.

„Kam,“ se je vprašala v mislih in v srcu in oči so se ji ustavile na odprtih vratih očetove sobe. Do nje je pribežal znani krik otrokov.

„Ti... ti... ti...“

Kakor da jo je prijel za roko tisti glas, je stopala za njim. V očetovo sobo, njenim nogam prepovedano od tistega dneva, ko je ustvarila novo življenje.

Zdel se ji je čudež, velik in nerazumljiv tisti prizor, ki ga je videla. Na tleh se je igral krepak, dozoreli človek s slabotnim, komaj življenje slutečim. In oba sta govorila drug drugemu z enim glasom in z eno besedo:

„Ti... ti... ti...“

Nikdar še ni videla Nataša takega prizora. Zakaj njen oče je bil poln mrznje k nji in k otroku. A sedaj naenkrat se igra ž njim, kakor da sta prijatelja od vekomaj.

Ona ni vedela, da je mrznja, zasevša se v človeku podobna slabemu, razgretemu zraku v zaprti, spalni sobi. Odpreti treba vrata in okna in slab zrak izgine in soba je zopet čista in svežega, zdravega zraka polna. Ona ni vedela, da je mrznja produkt gorenja ognja ljubezni, dim, ki se plazi po ognjišču, da bi zadušil plamen. Ne ljubi namreč materija materije, ker se boji za svoje prvenstvo. Zakaj materija hoče zapovedovati nad materijo, telo nad telesom. Prah zemlje nad prahom njenim. Vse pa, kar je materijelnega, je podvrženo neprestanemu izmenjavanju. In v tistem izmenjavanju, pomlajevanju življenja, je obnova oblike in nje izpopolnjevanje, kar je smrt stari obliki.

Nataši so blestele oči v prečudni radosti.

Tiho je stopila k obema igrajočima se človekoma in ju objela s svojimi ljubečimi rokami.

Zganil se je njen oče. Zardel je od stida. Zakaj sovraštvo je pognalo kri po njegovih žilah.

Ali detece je prijelo z drobnimi rokami za njegovo brado in vzklikalo:

„Ti... ti... ti...“

Tedaj se je nasmejal oče Nataše. Veselo, glasno, kakor se že ni smejal davno

in vzel otroka v naročje, govoreč:

„Ti... ti... ti...“

Od tiste ure sta bila nerazdružljiva prijatelja, silni, dozoreli človek, oče Nataše in majhen, komaj se razvijajoči, otrok Natašin.

Prvikrat je bilo, ko je oče vprašal svojo hčer:

„Kje je on, ki je vzbudil to novo življenje?“

Nataša ni vedela odgovora in nikdo ga ni vedel. Zginil je na cesti, nikdar se vračajoči.

„Goljuf“, je rekel oče.

Nataša je odgovorila:

„Ne, oče!... Človek ne more biti goljuf. Zakaj ni goljufov med ljudmi. Tisti, ki nosijo to ime, to so blodne luči, od katerih je ušla tista oživljajoča sila večno živeča. Oni so mrtev prah, trepetajoč še v trepetu zraka, ki se sveti z ostanki tuje, ukradene svetlobe. A on, ki je vzbudil življenje mojemu detetu, Vašemu vnuku, ni goljuf... Zakaj, ljubezen je bila v njem in v meni. Mnogo noči so bile solzne moje oči zato, ker je najina cesta šla v ne vrnivšo se stran. Zakaj hrepenenje telesa me je vleklo k njegovemu, kakor vlečejo silna magnetna polja lunina k sebi šumeče morje, da stoka in plaka v svojem hrepenenju. Pa so prišli dnevi, da sem se umirila. Saj sem v otroku gledala njega. On je vzbudil v meni novo življenje in mi ga dal v spomin. On mi je dal v tistem novem življenju, iz mene porojenem, samega sebe in svoj lastni „Jaz“ gledam v njem. Zakaj bi ga držala priklenjenega na se, če pa mu je pisana druga cesta. Kako bi ga mogla proklinjati, da bi tisto prokletstvo ne zadelo mene in moje lastno dete in vas in mater? Zakaj mi vsi, vi, mati, on, moje dete in jaz smo eden in taisti prah, oživljen z eno in taisto nerazdeljivo silo...“

Ko je dete prvič prišlo na vrt, je prišlo s svojim dedom. Z roko v roki sta šla in čudno — veselo je bilo gledati majhno drobno rokico v široki, krepki dlani.

Takrat so cvetele lilije belosnežne, moje sestre. kakor so cvetele vsako leto, ko je prišel njih čas.

„Ali jih vidiš,“ je rekel ded. oče Nataše in njegov glas je bil mehek, laskajoč. ko je stopil z otrokom k lilijam.

Otrok pa je z drobnimi rokicami odlomil lilijo in jo vso belosnežno, podal dedu, govoreč z otroškim glasom:

„Na...“

Prvič v življenju je bilo, da so mu podali lilijo. Prvič v dolgem življenju. Ne žena, ne hčer, ne prijatelji, nikdo ni nikdar odlomil lilije, da bi mu jo podal.

Orosile so se njegove oči, tiste moške, ki so se orosile tako nerade. Prijel je lilijo in poljubil dete.

Z okna sobe pa je gledala žena in Nataša. Obema je bilo veselo in radostno.

Ko se je ozrl ded v okno in videl vesela lica žene in hčerke in njune blesteče oči, je dvignil podarjeno lilijo in ponovil veselo, z od radosti drhtečim glasom, besede otroka:

„Na.“

Otrok pa je stopil v sredo med cvetoče lilije, ves skrivši se v njih in se jih dotikal z drobnimi rokami: Slišali so se izmed cvetov njegovi veseli, otroški vzkriki:

„Ti... ti... ti...“

„Pozdravlja jih,“ je rekel ded k oknu, „kakor je pozdravljal mene.“

Nato pa se je sklonil k lilijam. Njegova brada, uže bela, se je pomešala z belosnežnimi cveti lilij... —

*

Tako je pripovedovala lilija belosnežna, v naročju mlade deklice, moje prijateljice ležeča in obmolknila.

Ona pa se je sklonila k lilijam in vprašala:

„Kako si, lilija belosnežna, zvedela za to zgodbo?!“

A lilija je molčala, kakor bi nikdar ne razumela človeškega jezika.

Ozrla se je prijateljica v moje oči.

„Zakaj ne govori?“

„Kdo ti odgovori na to,“ sem odvrnil, „ko pa ni nikogar, ki bi vedel. Zakaj naše oči so slepe in naša ušesa so gluha, da bi videle in slišale veliko resnico, katera je v nas in okrog nas... Morda je ona tista Nataša in nama je povedala svojo zgodbo, ko so bila odprta za hip najina ušesa. Njen prah je bil tako čist in svet, da je iz njega večna sila vzbudila lilijo, krasnejšo, kakor ni bil niti sam Salomon kralj v vseh svojih kraljevskih oblačilih.“

Še tesneje je moja prijateljica stiskala k sebi belosnežne lilije in jih poljubljala z iskrenim, toplim, sestrskim poljubom. Na vzhodni strani pa se je porudečilo nebo in oznanjevalka dneva je pobožala lice moje prijateljice in belosnežne listke lilij z zlato-rožnato roko...

Rupert Hughes:

Dete Silvije Pankhurstove*

(Rupert Hughes je ameriški novelist in filozof ter „enfant terrible“ za moraliste starega kova. V politiki je demokrat, v filozofiji pa agnostični svobodomislec. — Op. prev.)

Silvija Pankhurst je spet v časopisih in ponovno terorizira stari svet s svojimi drznimi idejami.

Zdaj, ko bodo volilke v Angliji vsak čas nadštevilile volilce, se zdi piscu, kakor da bi brskal daleč nazaj po predzgodovini, kadar pokliče v spomin one dni, ko je agitacija za žensko volilno pravico zgrajala vse dobre zaščitnike družinskega ognjišča. Komaj dvajset let je tega, ko so bile Silvija, njena sestra in njena mati skoro vsak dan aretirane, ker so hudobno in naravnost ateistično izjavljale, da nočejo ostati tam, kamor so pobožni in konser-

vativni ljudje tiščali ženstvo: v ledenici, ki se imenuje dom.

Isti ljudje, ki danes iztezajo roke k nebu in škripljejo z zobmi vsled gotovih novih nazorov, so že pozabili, kako so pred dvajsetimi leti škripali nad Pankhurstovo in njenima hčerama. Silvija Pankhurst ima zdaj volilno pravico, torej bi morala biti zadovoljna. Pa ni... Silvija je napovedala novo revolucijo. Kaj hoče zdaj nesrečnica? Oh, izvršila je napad na vse, kar je svetega... Pod tem „svetim“ se navadno skriva vse, kar je „običajnega“ in predpotopnega.

Najnovejša deklaracija Silvije Pankhurstove, ki je pretresla in skoro vrgla v nezavest ne le konservativce, temveč tudi mehke radikale, se glasi, da je porodila nezakonskega sina in njegovemu očetu se ni treba brigati zanj, svetu pa še manj. Hladnokrvno, toda ponosno je naznanila, da je neporočena mati...

* Silvija Pankhurstova je najstarejša hčerka Emmeline Pankhurstove, umrle 14. junija t. l. Gl. Lstek!

Prej so imele neporočene matere navado, da so rekle — če so sploh kaj rekle — da so bile zapeljane pod pretvezo ženitve, ali da so bile brez moči v rokah zapeljivca in javno so obujale kes ter prisege, da bodo zanaprej „poštene“. Silvija pa je tako daleč od te stare, častitljive navade, da odprto izjavlja, da ni bila prav nič zapeljana, pač pa je ona namenoma in hoté „zapeljala“ otrokovega očeta. Sploh noče povedati, kdo je oče in pravi, da je on le biološko odgovoren, vso drugo odgovornost je pa prevzela ona. Silvija pravi, da ime očeta ni stvar javnosti in njegovo dete ni njegova skrb. Njena ideja je, da žena ne sme biti postavno navezana na moža, pa je — kakor poročajo listi — naznanila svetu, kakor da je porodila človeštvu novega odrešenika:

„Moj sin je otrok srečne unije ljubezni in dolgotrajnega prijateljstva dveh oseb, ki se imata radi. Neverjamem, da je evgenično ali pošteno, če se rode otroci, ki niso sad naravne ljubezni med roditeljema“.

Taka je razlika med nezakonskimi materami starega kova in materjo Silvijo Pankhurstovo.

Otroku je dala tri imena: Richard po svojem očetu, Keir po velikem angleškem socialistu Keir Hardieju in Pethick po pokojnem Lawrencu Pethicku, zagovorniku ženskih pravic.

Potres, ki ga je povzročila Silvija, bi bil morda večji, ako ne bi bila malo prej neka Američanka istotako ponosno naznanila javnosti, da si je izbrala tujca in ga naprosila, da ji pomaga dobiti otroka. Druga sloveča žena, ki je pred kratkim umrla, ni tudi nič tajila, da je bila mati, čeprav ni bila poročena.

Kaj si morajo ortodoksni ljudje misliti o miss Pankhurstovi?

Milijoni se drže kot klop svečanega prepričanja, da je materinstvo izven zakona smrtni greh in da je zakon zakrament, ki ga more le smrt razvezati. Zakoniki mnogih dežel so polni naravnost divjih paragrafov, ki ukazujejo ženi, da se mora udati le enemu možu, dokler je živa ali dokler je on živ. Tu pa pride zaslužna ženska, po vsem svetu znana, in pove javno, in še pobaha se, da je porodila dete, a z očetom deteta se ne mara poročiti!

Presenetljivo je to, da je ni nihče kamenjal, sežgal na grmadi ali vsaj obsodil na večni ogenj z ekskomunikacijo. Nič se ni zgodilo. Časopisi ne poročajo niti tega, da bi bil kdo s prstom pokazal za njo.

Ljudje kajpada govore o njej marsikaj — saj govore o vsakomur. Vendar se mi zdi, da bi Schubertova skladba Shakespearovke lirike prav zdaj izvalila nasmech v Angliji. Saj so vam znani oni verzi:

„Who is Silvia? What is she?
That all our swains commend her.
Holy, fair and wise is she; ...
Then to Silvia let us sing,
That Silvia is excelling;
She excels each mortal thing
Upon the dull earth dwelling;
To her let us garlands bring.“

Pesem bi seveda morala biti revidirana v nekaterih krogih, ker je jasno, da vsi ljubimci ne morejo reči o naši Silviji, da je „sveta“, še manj jo vsi ljubijo, dasi se lahko reče, da je s svojimi deli predramila zaspani svet.

Kdo se upa prerokovati, da bo danes dvajset let njen čin nekaj tako vsakdanjega kakor je danes ženska volilna pravica?

„Encyclopaedia Britannica“ začne svoj članek o legalnem statusu žene takole: „Pozicija žene v Angliji je bila naravnost revolucionarna med leti 1910 in 1921. V zakonu je bilo malo izpremembe med 1882 in 1918, ali pod površjem se je nekaj kuhalo in svetovna vojna je naredila sunek, kakršen bi ne mogel priti v mirnem času. Zakon glede lastnine omožene žene iz leta 1882 je bil velik korak naprej; ostanki srednjeveške doktrine, da sta mož in žena v vsakem oziru ena oseba (in ta oseba je mož), so izginili, ko je bilo zakoncema omogočeno, da lahko okradeta drug drugega, če nista več skupaj. Žena danes lahko razpolaga s svojim premoženjem kot mož s svojim.“

V srednjem veku je bila žena smatrana za del moževega premoženja. Sramotno dejstvo je, da v nekaterih krajih Združenih držav in v Kanadi ni ženi še danes priznana gospodarska enakost z možem. Anglija je glede tega naprednejša.

Kot čitaš dalje v omenjeni enciklopediji o borbi za žensko volilno pravico na Angleškem, vidiš, da je ime Silvijine matere in njene sestre Christabel največkrat omenjeno. Človeka zgrabi srd, ko čita, kako so bile te ženske preganjane in

šikanirane samo radi tega, ker so zahtevale volilno pravico.

Danes se pritožujejo žene v angleškem parlamentu, da nimajo dovolj privatnega prostora, nimajo dovolj velikega ogledala in premajhno sobo za čaj! — Jutri bo na Angleškem več volilk kakor volilcev!

Vse to je prišlo v dvaindvajsetih letih in največ po zašlugi stare Pankhurstovke in njenih hčera. Te ženske so strmoglavile tisoče verskih prelatov, vladarjev, svetih listin, postav in etičnih kodeksov. Prekucnile so ves svet.

Mogoče so vzrok spomini, ki so v zvezi z imenom Pankhurst, da se danes ne upajo javno napasti Silvije. Lahko pa je tudi to, ker je zakon sam podvržen danes naravnost silni vivisekciji v vseh delih sveta. Južna Karolina je edina država v ameriški Uniji, v kateri ni zakonska ločitev postavno dovoljena. Pravijo, da žena tamkaj uživa „pravo zaščito“ — medtem pa žene v Južni Karolini potujejo v sosednje države in tam tožijo za ločitev zakona! Mar zato, ker jih zakonska zveza ščiti? — Na drugi strani meje, v Severni Karolini, je sto učenk srednje šole 17. marca t. l. odgovorilo na vprašanje, kaj je njihova ambicija v življenju — in izmed sto je samo šest deklet odgovorilo, da se hočejo omožiti. Ni še dolgo tega, ko je bila dekletu odprta samo ena pot v življenju: možitev; za druge ambicije jih sploh ni nihče vprašal. Poštena ženska ni smela imeti ambicij, razen skupno s soprogom — in to so bili otroci. Danes pa ima poštena ženska otroke, ne da bi se brigala za soproga!

To se morda sliši čudno, toda kdo se upa vstati in nazvati Silvijo Pankhurst nepošteno? Njo, kateri — poleg njene matere in sestre — se ima britanski imperij večjidel zahvaliti za najboljšo revolucijo v svoji zgodovini, ne izključivši ameriške revolucije in odprave zamorske sužnosti?

Ko se je pred Silvijo osmelila neka Američanka naznaniti, da je postala srečna nezakonska mati, so mnogi ljudje hlinavsko vzdihnili, da jim je žal za dete, ki ne bo poznalo blagoslova očetovske ljubezni.

Sem sin dobrega očeta in zelo idealne matere, ki sta živela skupaj dolga leta, dokler ju ni na mojo žalost pred kratkim ločila smrt. Poznam krasoto in luksuz dobrega doma — in lahko bi mi

bilo žal, ker bo otrok Silvije Pankhurst, ali kateri drugi otrok, pogrešal ljubezen dobrega očeta. Toda meni je žal tudi onih otročičev, ki imajo pijanca, pijavko, veneričnega bolnika in nepoštenjaka za očeta! Milijone otrok se rodi s tem prokletstvom in Silvijino dete je rešeno nevarnosti onih očetov, ki pretepajo svoje otroke in žene ter jih vzgajajo v krutosti, nepoštenosti in zločinskih navadah.

Strašno obžalujem vse one otroke, katerih očetje in matere se sovražijo, pa se nočejo ali ne morejo ločiti. Žal mi je otrok, katerih matere so slabotne, bolne, v ječi ali na drugi način nesposobne za materinstvo; žal mi je otrok, katerih roditelji so tako bigotni, nevedni, praznoverni, nazadnjaški in tiranski, da ne dajo deci nobene svobode in jo nabašejo z mržnjo in strahom do ljudi in znanstvenih resnic; sploh je danes na svetu še toliko otrok, porojenih iz svetega zakona, ki jih obžalujem, da mi končno ne ostane nobene moči za obžalovanje Silvijinega otroka! Očeta mu bo res manjkalo, imelo pa bo za svojo mater najpogumnejšo, najvplivnejšo, nepremagljivo in pošteno ženo, kakršnih je še malo videl svet. Imelo bo mater, ki odtehta tisoč ali milijon očetov! In kaj hoče še več?

Prijemlje me izkušnja, da bi nekaj prerokoval. Ako je prošlost barometer bodočnosti in če se spominjam, kaj so vse počenjali nazadnjaki pred dvaindvajsetimi leti s Silvijo, z njeno materjo in z njeno sestro — kako so jih metali v ječo, kjer so potem stradale toliko časa, da so jih izpustili — ni izključeno, da bo ideja Silvije o materinstvu v prihodnjih dvaindvajsetih letih prav tako popularna kakor je danes njena ideja volilne pravice, ki je bila „blazna“ pred dvaindvajsetimi leti. Leta 1906 so čednostni ljudje v Angliji s silo nasičevali Silvijo: dva moža sta jo držala za roke in noge in tretji je izlival mleko v njeno grlo. Vse to je bilo zaman. Ni se pustila nasiti na barbarski način. Danes pravi Silvija — in druge, ki so njenih misli — da se ne da posili nasičevati s staro zakonsko kašo. Kdo jo prisili? Kdo jo bo zdaj držal?

Kdo more zabraniti ženskam otroke, če jih hočejo imeti? Moških bo vedno dovolj, ki radi ustrezajo, če ni nobene odgovornosti...

Zapomniti si je treba tudi to dejstvo: V starih časih so ženske morale imeti moža, ako niso hotele stradati ali biti za

sužnjo. Bil je tragičen problem za ženo, ki je ostala vdova z otroci, če se ni mogla ponovno omožiti. Danes so ženske boljbolj gospodarsko neodvisne. Na razpolago so jim vsi poklici, službe, časti in karijere z dobrimi plačami, da jim ni treba iskati soproga radi eksistence. Ako si moderna samska ženska poželi otroka, jo stane manj kakor dragocen kozuh. V Ameriki so ženske, ki imajo čez 100.000 dolarjev letnih dohodkov; na milijone jih je, ki zaslužijo povprečno toliko kot moški. Kdo torej pravi, da te ženske ne morejo roditi otrok, če se prej ne omože?

Naj vam bo prav ali ne, če se strinjate z menoj ali ne, z eno stvarjo se morate sprijazniti prejkoslej — rojstna naznanila

v časopisih, pod katerimi ne bo očetovega imena, se bodo množila od dne do dne. Nezakonski otroci sicer niso nič novega. Rode se že od pamtiveka, ampak matere so take otroke v zelo velikem številu zadržale ali pustile na tujem pragu. Vse to je že staro. Kar je novo, je to, da moderne nezakonske matere ne bodo davile ali drugače zavrgle svojih otrok — pač pa se bodo z njimi ponašale in jih ljubile kot punčico svojega očesa. Napolnjene najdišnice bodo sčasoma zaprle vrata. Ali vam bo žal tega? Ali vam bo žal nezakonskih mater, ki so detomorilke? Meni prav nič! Živela nova mati, ki je ponosna na svojega otroka!

Jerome Davis, profesor na univerzi Yale, U. S. A.:

Amerikanizacija Sovjetske Rusije

Pred nekaj meseci je prišlo iz Rusije v Ameriko dvajset zabojev zlata v vrednosti petih milijonov dolarjev. Ameriška vlada ni hotela oceniti tega zlata. Pred šestimi leti je imelo zvezno zakladništvo manj oholosti: sprejelo je od sovjetov za dvanajst milijonov dolarjev zlata, ki je bilo brž pretopljeno in vnovčeno kot plačilo za žito.

Dejstvo, da je sovjetska vlada poslala v letu 1928 toliko zlata v New York, je važno, ker simbolizira proces amerikanizacije, ki je danes v teku v Sovjetski Rusiji.

Ameriška javnost se ne zaveda, da se vrše kolosalne ekonomske izpremembe v Rusiji z ameriško pomočjo. Niti tega ne vemo, da imajo Združene države kljub nepriznanju in oviram vsled nepriznanja sovjetske vlade sto odstotkov več trgovine z Rusijo kot so imele za časa carskega režima! Zadnje leto smo stržili za sto milijonov dolarjev. Sovjeti imajo v Ameriki štiri velike trgovske korporacije in ena teh, Armtorg, je lani kupila surovin za osem milijonov, poljedelskih strojev za šest milijonov in industrijske opreme za enajst milijonov dolarjev. Druga družba — Vseruski tekstilski sindikat — je naročila mesečno povprečno za tri in pol milijona dolarjev bombaža.

Vse to blago mora biti plačano na neki način. Deloma plačajo ameriški tu-

risti, ki v vedno večjem številu obiskujejo Sovjetsko unijo vsako poletje. Ko sem bil zadnjič v Rusiji, so mi povedali, da nas je tisoče in poplava raste. Ker vsak obiskovalec potroši stotine, če ne tisoče dolarjev, je skupna vsota zelo velika.

Deloma krijejo sovjetski izvoz: kože, volna, krzno, lan, les, kavijar, orehi, gobe, rudnine in drage kovine kot platina in zlato. Ruske trgovske organizacije so v letu 1927 prodale tega blaga Amerikancem za več kot dvajset milijonov dolarjev.

Ameriški konservativci so vneti za šport — preklinjanja boljševikov. Videl sem Američanke, ki so izrekle željo, da bi bil zadnji komunist mrtev, medtem pa so se nevede gizdile s kozuhovino, katero so poslali boljševiki in jedle orehe in suhe gobe, ki so jih nabrali ruski komunisti!

Sovjeti plačujejo ameriške račune tudi s „tekočim zlatom“; to je z oljem, ki se prodaja v Ameriko potom Standard Oil Company. V prejšnjem letu je celo Francija kupila za deset milijonov dolarjev sovjetskega olja za svojo vojno mornarico.

Amerika ne ljubi boljševikov zaradi konfiskacije privatne lastnine. Faktično je Moskva ponudila poravnavo vseh ameriških terjatev, ali naša vlada še vedno čaka. Medtem pa, ko naša vlada čaka — dobivajo ameriški kapita-

listi kontrolo nad najboga-tejšimi lastninami Sovjetske unije.

Prvi je kapitalist Narriman, ki je dobil 22 letno koncesijo mangana v ruski Georgiji. To je kratka doba, boste rekli. Res je — toda Marrimanovi inženirji so mi povedali, da po dvajsetih letih ne bo več manganove rude v Kavkaziji. Približno milijon ton rude so vzeli iz zemlje v zadnjih dveh letih in eksport minulega leta znaša dvanajst in pol milijona dolarjev. A to ni vse, da Marriman čisti sovjetsko zemljo mangana, on tudi trenira Ruse v ameriški tehniki. Navadni ameriški ljudje bi strmeli, če bi znali, kako se Amerika upleta v rusko življenje.

Zlati rudnik Lena v Sibiriji je le delna ameriška koncesija, vendar se ne sme prezreti. Tam je 12,500.000 dolarjev ameriškega kapitala in prvo leto koncesije so producirali 17,964 funtov zlata. Ameriški kapitalist Vint ima koncesijo v nekem drugem zlatem rudniku v Sibiriji, ki mu donaša ogromen dobiček — in koncesija poteče šele leta 1944.

Američani so opremili prvo svin-ceno topilnico v Rusiji in takoj prvo leto so dobili 50 odstotkov več produkta kot so pričakovali. Že od leta 1921 proizvajajo Američani azbest na Uralu. V juniju 1927 je American Aluminum Company sklenila s sovjeti tridesetletno pogodbo za iskanje in kopanje aluminijeve rude. Američani danes producirajo kisik, dušik, acetilin, jeklene samokolnice in druge reči po vsej Rusiji. Drugi ameriški koncesijonar, po imenu Nammer, je odprl tovarno za svinčnike. Njegovi svinčniki nad-kriljujejo vsak produkt te vrste v Združenih državah. Marsikdo, ki bi bil videl pogoje njegove koncesije, bi bil rekel, da je Nammer norec. Pogoji so bili, da Nammer zgradi in opremi kompletno tovarno na svoje stroške in po desetih letih izroči tovarno z vsem sovjetski vladi brez vsake odškodnine! Ako hoče narediti kaj dobička, mora prodajati svinčnike cenejše kot prodaja sovjetski trust svoje izdelke in sovjetska cena je bila eno tretjino nižja kot je on računal na svojo najnižjo ceno, ki je mogoča. Zraven tega je moral dati deset odstotkov dohodka sovjetom ne glede na izgube, ki jih naredi; dalje mora plačevati osem odstotkov davka od čistega dobička in 50 odstotkov od vsega nadaljnjega profita. — Hammer je sprejel te pogoje! Ko je ob koncu prvega leta

plačal vse davke in druge obveznosti, mu je ostalo milijon rubljev čistega dobička! Kako se je zgodil ta čudež? Hammer je uvedel ameriške metode. Njegova tovarna ima najmodernejše in najboljše avtomatične stroje in — beležno uro za delavce. Importiral je najboljše ameriški les in barvo. Lahko je torej konkuriral z inferiornimi ruskimi tovarnami. Sovjetska vlada mu je ugodila z „republičansko“ carino na inozemske svinčnike in to mu je dalo — monopol na svinčnike v Rusiji. Njegovi svinčniki so boljši in cenejši. Lahko je izpodrinil domači izdelek. Delavci v njegovi tovarni so bolje plačani kot oni v sovjetskih delavnicah, zato pa Hammer zahteva več dela od njih. V njegovi tovarni je beležna ura — in kdor je kasen, izgubi na mezdi. Njegova tovarna je prava šola ameriške tehnike in ameriških metod za sovjete.

Nedolgo tega je ameriška skupina s Percivalom Farquharjem iz New Yorka na čelu dobila koncesijo, ki je do danes največja. Skupina ima zgraditi ogromno jeklarsko tovarno v donskem bazinu, ki bo stala 40 milijonov dolarjev. Američani dajo kapital na šestletni kredit, ko pa poteče doba, lahko tirjajo svoj denar ali pa podpisujejo pakt dvajsetletnega posojila in vzamejo dobre železniške in mineralne koncesije. Ta koncesija v ruski jeklarski industriji pa ni prva. Freyn Engineering Company v Chicagu ima pogodbo s sovjeti, ki je zanimiva zaradi svoje tehnične strani. Družba gradi tovarne po svojem lastnem načrtu in pod nadzorstvom svojih izvedencev, sovjetski izvedenci pa samo pomagajo in se učijo od ameriških. Druga šola za amerikaniziranje Rusije.

Tvrdba Stuart, James & Cook iz New Yorka nadzoruje sovjetsko premogovno industrijo in ima pet ameriških, visoko kvalificiranih inženirjev stalno na delu v Rusiji. Sovjetski južni jeklarski trust je najel Alen & Gracia Co. iz Chicaga za konzultacijo pri svojem poslu. Ford Motor Company in General Electric Company imata tudi svoje eksperte v Rusiji. Ford celo vežba več sto mladih ruskih boljše-vikov v svojih tovarnah v Detroitu.

Mugh L. Cooper, graditelj ogromnega Muscle Shoals jeza v Združenih državah, zdaj nadzoruje konstrukcijo elektrarne v Dnjepru, ki bo največja na svetu. Jez bo 2300 čevljev visok; vsa zgradba bo imela 1,400.000 jardov zidine — 15% več kakor sloveči jez na Nilu.

Cooper mi je rekel: „Elektrarna, ko bo gotova, bo proizvajala najcenejšo elektriko na svetu. Večje važnosti kot vsa električna sila, ki bo tu nagromadena, pa bo izobrazba ruskih strokovnjakov v ameriški tehniki, ki jo absorbirajo v teku komštrukcije. Takoj, ko sem prišel sem, sem spoznal kolosalno sovjetsko potratost; na tisoče in tisoče dolarjev zmečejo v vodo. Ako se nauče graditi na znanstveni način, lahko zgrade čudesa in tedaj bodo amerikanizirani“.

Amerikanizacija Sovjetske Rusije pa ni samo v tehniki in metodah, marveč tudi v idejah, ki se prijemljejo ne samo ljudske mase, temveč tudi voditeljev. V Moskvi so mi povedali, da je Lenin rekel: „Komunizem mora fordizirati industrijsko življenje Rusije v službo vseh“. Čudno je res, kako je Ford idealiziran v Rusiji. Njegova biografija v ruščini se nahaja v vsaki vaški knjižnici. Ruska moška mladina sanja o inženirstvu, avi-

jatiki in znanstveni efijenci v ameriških slikah. — V šolah kopirajo „projektne metode“, „Daltonov načrt“ itd., o katerih je danes več znanja v Rusiji kakor v Ameriki. Ameriški profesorji kot Kilipatrick, Counts, Washburn, Dewey in drugi so že stari znanci v sovjetski deželi; vsi so že bili povabljeni ali pa so že bili tam. Baš pred kratkim so boljševiki povabili v Moskvo naše vodilne strokovnjake v penologiji, ki so George W. Kirchwey in drugi. Kirchwey, bivši dekan fakultete prava na Columbiji in zdaj vodja šole socialnih zadev v New Yorku, je povabljen v Rusijo, da si ogleda sovjetski sistem zaporov — in svetuje kaj boljšega.

Po mojem desetletnem preučevanju Rusije in po četverih obiskih sovjetske dežele izza revolucije sem trdno prepričan, da nobeno drugo ljudstvo se danes tako ne zanima za Ameriko in tako rado ne posnema nas kot baš rusko. Vzlic svojim revolucionarnim formulam in komunistični propagandi hrepeni Rusija najbolj po najboljši tehniki kapitalistične Amerike.

Po Ernestu Preczangu prevel F. Kozar:

Swoboda

*Človeštva hrepenenja Ti ne zatresh nikdar,
nasilje kruto Te nikdar ni strlo,
Ti znova si vzbudila svoje sile plamteči žar
v srcih ljudskih in sproščenje čakajoče Tebe*

ni zatrla.

*O, često veje so Ti bile strte, Ti drevo cvetoče,
od bliskov časa ožgano deblo zeleneče,
iz te nove veje vzrastle so prek zemlje v dalj in šir
in svoje mlado sadje nudiš žejnim ustnam v opojni mir ...*

*Sovragov roj se Tebi zoperstavlja, srd Ti daje silo v pest
pretečo v višine, ki stoletja jo že žró;
Zajeta od viharjev in krvavih, črnih cest
stojiš Ti tu in molijo k Lepoti Te ljudje.*

*Ti hlapec uporni, vklenjen v okove dvigni oči,
plani kvišku iz duhovnih spon!
Nad teboj pesem swobode poziva in Ti ori:
Da v Tebi gradi Pravic bodočih se tron.*

F. Kozar:

Dognanje

(Iz cikla: Fragment vprašanj)

Da, zdaj vemo vsi dovolj!
 Kar včeraj še bile besede so zločeste,
 ki kljubovale so srca naša, našo bol,
 ki večno išče hrepenenju bele ceste,
 to dnes Resnica je na naši dlani.
 Vsaj noč, ki ždi nad nami
 bratje, verujte rodila bo nam dan,
 ko vstane človek silni iz nas — v mejdan!

Slovo, o slovo, ki jih čas oznanja „Boj, Mir“
 zdaj smo doumeli. Zjekleneli zdaj
 smo v falange neprodirne borcev. In ni od vekomaj
 zapisano, da hlapci smo pijoči robstva pir!

Vendar ves naš apel
 bratje, apel, ki le kričal bi in zvenel
 nam ne pričara svobode svit!
 V srcih naših je skrit ukaz!
 Kdor prvi izvrši ukaz, razsveti naš zenit
 življenja — in obzorja zažare v obraz
 tistemu, ki na žrtvenik Vstajenja
 poklonil svoj credo bo življenja.

France Kozar:

Pesem brez imena

Trudno upiram oči v nedogled
 v hrepenenju, hrepenenju
 in luč prižgal sem življenju
 in zdaj vidim Tebe: Svet.

Vidim te vsega, razgaljen se vrtiš krog svoje osi.
 V vrtenju tem, ko ti svet,
 ti globus, kje so tvoje oči,
 da zazro kako človek proklet
 živi življenje in pije trpljenje,
 da vidi kako hrepenenje
 človeka želi si vstajenja, oaz!
 Da vidiš to temno prokletstvo, kaos vsemirni!
 Da uzreš boleost, ki jo kaže človeštva obraz
 v grimasah venomer obupno oznanjuje:
 Dajte življenja,
 dajte kruha,
 dajte Svobode!

V nedogled je zastavljen moj pogled
 in večno ti zemlja, ti svet
 mi tvoji zemljani vpijemo:
 Snemi se s svojih tečajev,
 da bo v vsemir zahreščalo
 v dušah človeka ustalo
 novo življenje, novih nam majev.

Ivan Molek, Chicago:

Boleči spomini

Približno takole
je bilo:
Oj zbogom vasica domača!
Zdaj gremo čez lužo po torbo dolarjev
(v treh letih bo polna torbača)
in vrnemo se kot baroni.
Hej, očka, za mašo mi dajte, tri maše!
Na moj račun, saj vam poplačam,
da sreča bo večja, dokler se ne vrnem
po treh letih.

Odšel je naš Janez
in tekla so leta:
Tri leta v Lorainu, tri leta v Montani;
tri leta pod zemljo, tri leta v jeklarni;
tri leta na farmi, tri leta v Racinu;
tri leta pri plavžu, tri leta pri plinu...
Postaral se Janez, mu siva je glava;
mu sključen je hrbet, dva prsta že manjkata...
— — — — še vedno je torbica prazna!
Težko se spominja, oh, kje so trenutki,
ko dom je zapustil, vasico, očeta —
samo za tri leta, samo za tri leta!

„Hej, Janez, ne daš več za maše?“
„Kaj? Dam vam hudiča!“

Andrej Kobal, Chicago:

Večer v mestnem parku

Zatonilo je solnce za dimnike črne,
umazano rdeči oblaki žare;
po parku prostranem pa pege srebrne
papirja iz trave steptane bleste.

Pevec večerni; kričeči vpijat;
zvezde na nebu: električne luči; —
zrak je okužil podjetnik bogat
s tovarno, v kateri človek se muči.

Čuj prošnjo, noč vlažna, ki legaš na mesto:
Tovarno za vselej zakrij v svoje krilo!
Očisti nam zrak, pometi nam cesto,
da solnce ob zori bo žarko svetilo!

Ivan Molek, Chicago:

Trombonija

(Konec)

Kakor bi sprožil aparat so zaprli vse
tovarne in primitivne trombonske delav-
nice. Naenkrat je bilo vse nižje ljudstvo
brez dela in pomanjkanje je postalo splo-
šno. Stroji so morali počivati in ljudje so
morali počivati — dasi je vsega manjkalo.
Iz stanovanj so metali ljudi na cesto. Ve-
like mase ljudi so se vlekli po deželi, pro-

seč hrane in prenočišča. Tedaj se je zgo-
dilo nekaj groznega. Kakor iz tal so se
dvignile velike čete moških oblečenih kot
maškare in nosečih orožje, tako orožje,
kakršnega imamo na Zemlji samo za po-
bijanje divjačine in zveri. To orožje so
namerili na ljudi... Tekla je kri.

Kri je tekla, bratje, potokoma po

celi Tromboniji. Pobiljali so ljudi s krogami, sekali ljudi s sabljami, suvali ljudi z noži, dušili ljudi s plinom, utapljali ljudi v vodi in pekli jih v ognju... Cela naselišča so bila v plamenu in ljudje — moške in žene, starci in otroci — so goreli na živem. Takega trpljenja in takih bolečin si ni mogoče misliti; nihče ne more verjeti, kdor ne vidi na lastne oči. In ne samo to. Nesrečniki so sami podivjali v tej furiji in začeli so se klati med seboj. Narod je pobijal sebe, posiljeval svoje žene, davil svojo deco in trgal samega sebe na kosce... Še starci in starke so znorele. Videl sem stoletno starko, ki se je obesila. Grozno!

Pomagati pa ni smel nihče. Najvišje sodišče (to, to je spaka!) v deželi je pod ostro kaznijo prepovedalo vsako pomoč prizadetim ljudem. Nihče ni smel pokazati usmiljenja. Če se je kdo potegnil za bednike, je bil vtaknjen v posebna poslopja z debelimi stenami in z železnim omrežjem v vratih in oknih. Tem prokletim hišam pravijo Trombonci ječa. In še nekaj sem videl. Med bedniki je bilo vse polno črno oblečenih stvorov, ki so se večkrat še drugače našemili. Porko in Krokodil sta mi pojasnila, da to so oficijelni reprezentanti bogov. In kaj so počeli? Nagovarjali so ljudi, da se ne smejo upreti trpljenju — da morajo mirno in brez godrnjanja prenašati vse muke!...

Strašen teater je trajal par mesece. Potem pa — kakor da se je nekdo visoko v centralnem stolpu ponovno dotaknil gumba na aparatu — je odnehalo, kot da bi odrezal. Vsa furija besnitve in moritve je prenehala kakor na višji ukaz; zavladata je mrtvaška tišina kot po prestalem viharju. Tedaj pa se je zgodilo nekaj nezasišlanega, kar me je paraliziralo.

Čim se je stroj furije umaknil s pozorišča — ali se je udril v zemljo ali je zletel v zrak, ne morem povedati — je stopil v operacijo nov stroj, ki je priplaval kakor na krilih... Vse sile višjih so se razmahnile po vsej deželi v gigantični akciji dobrotelja (to pojmiyo samo Trombonci). Iz vseh kotov in lukenj je prilezla na plan ogromna organizacija, ki se naziva v trombonskem jeziku „Charity“ (strela naj ubije vse te besede!). Cele množice starcev in mladcev in stark in mladenk so se razkropile po Tromboniji in začele vršiti glorijsno delo usmiljenja...

„Vidiš?“ me je dregnil Krokodil.
„Vidite?“ se je posmehljal vampasti Porko.

„Kaj pa je?“ —

„Res težko razumete naloge naše visoke socialne in človečanske politike — saj se vam pozna, da nimate duše in civilizacije, ali nekaj vam že obtiči na robu spoznanja“, me je učil Porko z respektom. „Vidite, stvar gre takole: narod ne sme pozabiti, da sam ne more nikamor in ne zmore ničesar. Narod mora vedeti, da ga brez nas ni. Normalno življenje naroda je, da pada in pada, mi na vrhu smo pa zato tukaj, da narod dvigamo na noge. Le pogledjte!“

Nisem le gledal — strmel sem.

Mogočni Babo je dal razglasiti z lepimi besedami, da je treba ljudstvu pomagati iz trpljenja. Vsa Trombonija mora takoj na delo, da se zacelijo rane narodu. Vlada je dala toliko in toliko in mobilizirala je vse zavode usmiljenja in dobrih src za veliki humanitarni posel. Povsod mora odmevati samo ena pesem: „Odpiraj roke, otiraj solze!“ Lačni morajo biti nasičeni, žejni napojeni, bolniki ozdravljeni, žalostni potolaženi in sirote morajo dobiti novega očeta in novo mater... Odpiraj roke, otiraj solze! — In pesem je šla po deželi od meje do meje, klic je šel na vse štiri strani. Odmev je bil velikanski. Besna pošast, ki je še včeraj zasajala kremplje v živo meso in lokala človeško kri, je bila naenkrat največji Samaritan, ki je odprl roke in srce na stečaj... Velikaši, visočani so ljuto tekmovali med seboj, kdo bo bolj pomagal in kdo bo radodarnější z dobrotami. Opazujočemu z onih višjih sfer se ti je zdelo, da je cela Trombonija en sam sanatorij, v katerem so vsi velikaši in reprezentanti bogov zdravniki in negovalci, vse visoke dame pa strežnice — ena sama svileni brisača za otiranje morja solz... In ljudje, trpeči ljudje, so čez noč pozabili... Postali so naenkrat junaki. Njihove rane, črne maroge, udrti trebuh so naenkrat bili simbol oboževanja, simbol, ki se časti, opeva in poljubljuje... Slava ranam! Slava trpljenju! Slava mučenikom! — In narod, ginjen do smrti, je padel na kolena pred dobrotniki. Vzel je miloščino (kakor vzame na Zemlji na vso moč pretepen pes kost), padel na obraz in poljuboval prah, v katerem so se odtisnili čevlji dobrotvorcev. In pesem zahvalnosti je stresla ozračje: Živel Babo

velikil! Živela porodica! Živeli možje naroda! Živela Trombonija! Te Deum laudamus!...

S studom sem se obrnil proč in hitro zaključil: Dementia praecox!

„Kaj vse to pomeni?“ sem vprašal vse one višje.

Krokodil je odgovoril:

„Zdaj morda razumeš, da trpljenja v resnici ni, niiii! — Vol in hlapec sta se zlenila in vsekali smo oba po lakotnicah — in zdaj sta oba zdrava, prijatelj, zdrava sta kakor divji kozel na planini. Zdaj bosta spet vlekla par let, da bo veselje. In potem —“

„In potem?“

„Pride nov revivalij“.

„Vi torej sami mučite ljudi zato, da jim potem vi pomagata, in pomagata jim zato, da jih boste ponovno lahko mučili?“

Odgovoril je Porko:

„Kakor vidim, vi potrebujete še en teater, da bi razumeli. Nikakor ne morete ali nočete razumeti, da je to civilizacija dvajsetega stoletja, da je tako v pismu in da so tako odredili bogovi, ki so v svoji neskončni modrosti pooblastili nas, da vodimo usodo naroda...“

Vrag vzemi tako civilizacijo, pismo in še bogove! (Tega nisem rekel na glas, ker se ne sme.)

Do tukaj je šlo vse dobro. Dokler sem bil v onih višjih sferah in sem gledal teater Trombonije s te strani, mi ni nihče vezal rok ne jezika. Ali jaz sem hotel videti teater tudi z druge strani, od spodaj, upajoč, da dobim boljše pojasnilo vseh teh blaznosti. Zapustil sem višave in stopil v nižino ljudstva. Šel sem med delavce in poljedelce.

„Zakaj se pustite tako nesramno vleči?“ sem jih vprašal ogorčen.

Gledali so me kakor pri nas punčare v Lindbergha. Potem so se spogledali in vpraševali: „Kaj hoče ta neznani človek od nas? Ali nas hoče spraviti v pogubo?“

Prišel pa je izza mojega hrbta — nisem vedel, da je ves čas vohal za menoj — reprezentant bogov v dolgi črni vreči in pošepetal ljudem: „Ta uči krivo vero! To je hudič, Antikrist!“ (Še danes ne vem, kaj to pomeni.)

To je zadostovalo. Delavci, berači in rekonvalescenti so planili po meni. Ne vem, kaj bi se bilo zgodilo z menoj, da niso prišli našemljeni možakarji in me odpeljali v eno onih vražjih hiš, ki sem jih prej omenil. Zaklenili so vrata in ostal sem sam. Skoro sem se kesal, da sem zapustil srečno in svobodno Zemljo, kjer se niti živini ne pripeti kaj takega.

Drugi dan me je obiskal visoki Porko. Zadovoljno se je smejal in se z obema rokama držal za vamp, da se mu ni tresel.

„Vidite, tako se zgodi z ljudmi, ki niso zadovoljni s tem, kar jim mi povemo — ki hočejo vedeti več kot mi — ki hočejo narod podivjati... Zdaj ozdravimo še vas. Najprvo vas bomo kuhali, počasi kuhali v olju, nato vas bomo pekli v svinjski masti, potem pa sežgali v električnem stolu. Le pripravite se! In Bog se usmili vaše duše!...“

— — — — —
Ne bom vam pravil, kako sem ušel iz tiste luknje in proklete Trombonije. Rečem vam še samo to: O ljudje Zemlje, bodimo veseli, da ni tega pri nas!...

*

Tako je pripovedoval naš Zemljan. Kaj naj rečemo na to? V naših časih velik teh čudes je mogoče, da je naš Zemljan povedal resnico. Ali, če vse to dobro premislimo in pretehtamo — ne moremo jamčiti za njegovo povest. Lahko se je zgodilo, da je mož obolel in se mu vse to samo blede. Ne, ne, čista pamet tega ne prenese! Če je še kdo nesposoben, lahko verjame, ampak mi, ki smo previdni in vemo kaj je sol, se ne damo potegniti...

Paolo Bruzzi:

Siromaki

Trije siromaki, —
stari so in v capah
in zima grize ljuta, —
zró v črno nebó, ki obeta sneg.
Vse tri trese mrzlica,
njih zobje udarjajo v sozvočju ž njih srci.

Upognjene in onemogle hrbte naslanjajo
k zidu gledišča bliščečega od luči.
Iz kočij stopajo dame z nožicami vil,
njih kožuhi praskljajo ko žive zveri v gozdovih.
Vstopijo v zlati hram.
Poletje buhne
iz vrat, ki se takoj zapró.

„Kaj je pač tu notri?“ —
Nikoli še niso videli živeti dejanja in pesmi ljudi
na odru gledališča. Od daleč so prišli,
znani so jim le prizori snega in morja in vulkanov
in viharji duše in neba:
to je bila njih zabava. Danes so le lačni.
In zró na gnojne zemlje padajoče puhteč
iz peči konjev skoro s pohlepno ljubeznijo.
Kočije prihajajo in odhajajo in v črnih cilindrih
predrznih kočijažev se zrcalijo nočne svetiljke.
Bič, žvižgajoč po zraku,
se je doteknil vseh treh obrazov obenem.

Starčki se smehljajo.
Prešerni bič se jih je doteknil brez bolečine.
In ker si ničesar ne morejo razdeliti, si delijo
še vroči puh
na trepetajočih rokah, drug drugemu,
zró na sneg, ki razgrinja
lepo, belo preprogo za kočijo, ko se vrnejo,
O, kako bodo drčale brez ropota
in polne zaspanih dam in vonja po rožah!

Oni pa pojdejo dalje po cestah,
po samotnih cestah, brez psov,
in stopo za stopo bodo črtali njih pesti.

Mile Klopčič:

Današnja družba

(Po Heinejevi „Ženski“)

Ona je njega, on njo imel rad,
ona sleparka, on je bil tat.
Kedar mu uspela prevara in šala,
se je vrgla na posteljo in krohotala.

V veselju in šali je dan prešel,
ponoči na njenih je grudih slonel.
Ako so mu v ječi grozila vešala,
je stala ob oknu in se krohotala.

Pa jo je vabil: Pridi nocoj,
ne veš, kako silno hlepim za teboj,
saj veš, da moja bolest je nehala —
zmajala z glavó je in se krohotala.

Zjutraj ob šestih na vešalih umrl,
ob sedmih ga hladni je grob zastrl.
A ona ob osmih se je nažlampala
rudečega vina in se krohotala.

Prof. dr. V. Totomianz:

Osebnost v zadružnem gibanju

Ovlogi posamezne osebnosti v zgodovini se je prav veliko pisalo in razpravljalo. Samo ena edina, precej obsežna knjiga angleškega filozofa in

zgodovinarja Carlyla o herojih in herojčnosti v zgodovini pa je, ki je posvečena temu važnemu vprašanju. Carlyle misli, da je na temelju biografij raznih ustano-

viteljev religij dokazal, da zgodovine, to je predvsem kulturne zgodovine ni „tvorila“ množica, ampak posamezni veliki ljudje. Carlyle primerja množico s čredo, ki ne more najti svoje poti brez pastirja in je nezmožna, da bi organizirano nastopila. Bolj razširjeno in bolj moderno naziranje pa pravi, da ni v življenju pripisovati individuu, pa tudi še bolj pomembnemu, nobene velike vloge, ker je le produkt gospodarskih razmer.

Oba nazora sta ekstremna. Eden gre preveč na desno in navzgor, drugi preveč na levo in navzdol. Moglo bi se v paralelizmu pod izvestnimi okolnostmi nekako oba spraviti v soglasje, ali namen naš je drug, namreč: s pomočjo raznih primerov pokazati veliko vlogo osebnosti v združnem gibanju.

V življenju pomeni dejanje zelo mnogo, vzgled pa še več. Zakon posnemanja je namreč eden najvažnejših v socialnem razvoju. Znani francoski socijolog G. Tarde smatra zakon posnemanja za najvažnejšega med vsemi socialnimi zakoni. Če je to pravilno, potem ostaja za presojo osebnosti, ki daje dober ali slab zgled, precej možnosti.

Združno gibanje je pred vsem konstruktivno delo množic, ki si hočejo pod pritiskom neugodnih gospodarskih in socialnih razmer ustvariti boljši gospodarski red. Ker je to gibanje množic organsko, ne potrebuje besed, ampak dejanj ter značajev, ki morejo pospeševati vzgojo množic. Druge organizacije, tako n. pr. kapitalistične, skrbе le za izobrazbo voditeljev in vodnikov; združna pa mora skrbeti prav tako za dobre voditelje kakor tudi za vzgojo množice. V kapitalističnih organizacijah in čisto tudi v politiki, ima voditelj mnogo več svobode gibanja in lastne odločitve — o nekem modernem političnem vodji so šaljivo govorili, da ga je postavil za voditelja bog v svoji jezi — kot v združnih. Združne organizacije so socialen laboratorij, v katerih more postati vsakdo voditelj, če je zato moralčno in gospodarsko sposoben. V akcijski družbi vzamejo direktorja iz svojega kroga, tedaj izmed „bogatih“; v konzumnem društvu, v posojilnici ali podobni zadrugi pa more dobiti vodstvo v roke delavec ali kmetič, če ga člani smatrajo zato sposobnega.

V mnogih deželah so zadruge, ki odkrivajo talente iz ljudskih množic. Saj poznamo velike združne organizatorje in

sijajne pisatelje ter urednike, ki so zrastle iz širokih plasti ljudstva.

Seveda je za združnega voditelja vse več potreba nego za političnega. Ne-le, da mora biti združni voditelj dober govornik; imeti mora odlične moralčne lastnosti; predvsem mora služiti pošteno in zvesto svojemu gibanju! Deviza angleških zadrug je: „delaj in čakaj“, to se pravi, da sta za dobrega zadrugarja potrebni poleg pridnosti še velika potrpežljivost in vztrajnost. Združna organizacija pa napreduje tem lažje, čim bolj so ne le njeni voditelji, temveč tudi množice disciplinirane in navajene reda.

Če pogledamo na posamezne dežele, kjer so združne organizacije v vseh oblikah kar najbolj razvite, vidimo da je mala Finska na prvem mestu. Ali je finsko ljudstvo res najbolj nadarjeno, ali je njih književnost ali znanost res tako na višku? Ne! Finci so narod, ki je razvil čut poštenosti, reda in vzajemne pomoči do viška. Združno gibanje vodi tam mož izrednih sposobnosti: prof. Gebhard.

Velika Britanija je prva dežela, v kateri je nastalo združno gibanje v obliki konzumnih društev prav zgodaj. Kapitalistično izkoriščanje je dalo zato povod. Kapitalizem je obstojal takrat tudi v Franciji in Holandiji. In še danes je združno gibanje v teh dveh deželah razmeroma šibko, v Veliki Britaniji pa silno razvito in krepko. Kako to? Mnogo je vzrokov; predvsem je povdariti, da je v Veliki Britaniji združno gibanje, ki ga poznamo pod imenom puritanizem, bilo ono, ki je ljudi vzpodbujalo za vzajemno pomoč in združne organizacije. Med poznejšimi krščanskimi socialisti (ki seveda nimajo nič skupnega s tistimi, ki so privzeli v Avstriji v Sloveniji to ime — op. ur.), ki so odlično delovali v združnem gibanju, opazamo velike osebnosti, najbolj nadarjene in najbolj znane pravnike, anglikanske duhovnike in pisatelje. E. Vansittart-Neale je žrtvoval za združno gibanje vse svoje veliko premoženje in vse svoje znanje in delo. Kot ustanovitelj in tajnik britanske združne zveze je vse življenje delal zastonj. Poleg njega je imenovati: Ch. Kingsley-ja, ki je bil dvorni pridigar in znamenit pisec socialnih romanov, F. D. Maurice-ja, T. Hughesa in F. Ludlowa, ki je iz Francoskega prinesel združne ideje na Angleško —; vsi ti so pripravljali pot uspešnemu združnemu razvoju s peresom in

govori. Bili so to možje iz tzv. višjih slojev, prežeti prave ljubezni do svojega bližnjega. Iz širokih ljudskih množic pa so prišli: znani ročdelski pijonirji, ki jih Luzzatti imenuje „svetnike zadružnega gibanja“ ter F. Mitchel, ki ni samo veroval, da so najboljše moči za izpopolnenje človeštva: vera, zmernost, vzgoja in zadružništvo, ampak se je tudi praktično udeleževal vse svoje življenje.

Dansko zadružništvo, ki je najbolj razširjeno med kmetovalci, nam pripoveduje svoj početek s pravljico o dobrem možu. S. Jørgensen je bil imovit trgovec v kmetiški vasi. Študiral je zadružno misel, ki ga je prevzela in povzročila, da je svojo veliko trgovino izpremenil v konzumno društvo. Ko se je ustanovila zveza konsumnih društev, ji je dal na razpolago vse svoje prihranke.

V Nemčiji vidimo številne zglede pravih zadružnih apostolov, ki niso bili samo organizatorično talenti, ampak so imeli vero v zvestobo v svoje ideje. F. W. Raiffeisen s svojimi kreditnimi zadrugami je našel posnemovalce po celem svetu. Schulze-Delitzsch je prav tako zelo znan. Tudi trije živeči zadrugarji: H. Kaufmann,* H. Lorenz in P. Schlack klešejo s svojim delom v zgodovino.

Na Ogrskem je med ustanovitelji zadružništva eden najbogatejših veleposesnikov grof A. Karolyi, ki je podpiral do svoje smrti zadružno gibanje i duhovno i gmotno.

V Italiji sta med zadružnimi propagatorji dve slavni politični osebnosti: G. Mazzini in L. Luzzati. Prvi je vzdramil zadružniške sile in ustvaril moralčno atmosfero, ki je pospeševala porast mladega in

šibkega gibanja. Drugi pa je posvetil zadružništvu svojo genijalno finančno silo in svojo nadarjenost. Kot minister je uplival na postavodajo, da je ugodno presojala zadružništvo; dosegel je precej koristnih pogojev za zadružno delo. — Francija se v zadružništvu ni bolj uveljavila kot Italija, ali ima v svoji sredi moža, ki slovi po vsem zadružnem svetu kot eden prvih zadružnih teoretikov. To je prof. Ch. Gide, ki deluje že 43 let neumorno za zadružno idejo. — Na Lettskem vodi zadružno gibanje W. Sillin, ki jo s svojim visokim idealizmom varuje pred komercializacijo in politiziranjem.

Mnogo je še zgledov, ki bi dokazali, da zadružno gibanje tam najboljše uspeva, kjer so na višku tako vodilni možje kot ljudske množice. Prav tiste dežele, v katerih se je zadružno gibanje najbolj razvilo, so tudi vzgajale največje zadružne voditelje. Luzzatti je enkrat dejal, da je izredne važnosti za razvoj zadružništva moralna klima dežele, ki ji baš na se veru ni prigovora. Razvoj zadružništva v Veliki Britaniji, na Danskem, Švedskem, na Finskem in v Nemčiji potrjuje Luzzattijev nazor. Znani francoski socijalist E. Cabet, ki je l. 1848 napisal znano utopijo „Pot v Ikarijo“, prerokuje v nji, da pride pravni in gospodarski preporod Francije in južnih dežel od severa. — Nemški zadružni apostel prof. V. A. Huber pa je mnenja, da bodo tiste dežele prednjačile v napredku in kulturi, ki bodo najbolj razvile svoje zadružne organizacije.

Za ustvaritev in izomiko zadružnega gibanja pa je potreba predvsem dobrih voditeljev.

Tone Maček:

Mehika

Vsak pismen človek, ki se nekoliko spozna v zemljepisju, ve približno, kje leži Amerika in kateri njen del se imenuje Mehika, in kako je velika. V ostalem bo pa vedel komaj to, da je to dežela večnih revolucij in da je bil tam pred šestdesetimi leti ubit tudi avstrijski nadvojvoda, ko se je proglasil za mehikanskega cesarja. Ko je po odkritju Amerike španski osvojitelj Cortez, pro-

glasil Mehiko za špansko kolonijo in je z ognjem in mečem zatrl tamošnjo visoko razvito kulturo indijanskih plemen, Aztekot in Maje, in ko se je raznesel po svetu glas o bajnem bogastvu te dežele, so začele iz stare pobožne in konservativne Španije vreti množice raznih pustolovcev, špekulantov in lenuhov preko oceana, v nadi da si tu na lahek način v kratkem času nagrabiijo bogastva. In ti ljudje so začeli med domačim, indijanskim prebivalstvom Mehike razširjati „špansko civilizacijo“.

* Ko je ta članek v tisku, čitamo da je umrl. Glej str. 125!

„Wiener Kirchenblatt“ od 25. III. 1928 piše o tem: „Ko je španski osvojevalec Cortez stopil s križem in mečem (podčrtal prev.) v roki na mehikanska tla, tedaj je tudi kri tekla v potokih; človeške žrtve so bile na dnevnem redu. To se seveda ni godilo toliko iz hudobije kolikor iz zmotnosti, iz neke vrste poganstva, medtem ko kultura Azketov ni bila tako neznatna in je v gotovih ozirih kazala celo neko gotovo višino (zlasti v gradbeni in klesarski umetnosti katere ostanke svet še danes občuduje. Op. prev.). Cortez je napravil s svojim dobrim mečem (! op. prev.) takojšen konec strahotam njihovega bogoslužjenja (darovali so baje bogovom človeške žrtve, op. prev.) in je začel uvajati civilizacijo... Seveda, sami angelji Španci niso bili, bili so pač osvojevalci, gospodarji kolonije. Kolonije brez zlorabljanja si skoraj ne moremo predstavljati (!, ?, op. prev.). Zlorabe so pač tudi bile in Indijanci so morali večkrat trpeti.“

Z osvojevalci je pa emigriral v Mehiko velik prebitek španske duhovščine, ki je tu poleg politične oblasti vpostavila svojo hierarhijo in si je po španskem vzorcu kmalu vso oblast podredila. Vendar v nastopanju napram domačinom španske kolonijalne oblasti niso bile tako brutalne in neuvidevne kakor Angleži v severni Ameriki, ki so z jeklom in smodnikom očistili pokrajino za pokrajino od slehernega indijanskega življa, temveč so skušale ustvariti iz Indijancev voljno orodje svoje moči, s pomočjo vere. To se jim je v razmeroma kratkem času popolnoma posrečilo. Tako imamo še danes v notranji Mehiki poldivja indijanska plemena, ki z golimi, pobarvanimi telesi, plešejo krog ognja svoje ceremonijalne plese, ki pa so slepo vdani katoliškemu duhovniku, kakor so bili pred štiristo leti njihovi predniki vdani svojim žrecom. Duhovščina je ustvarila iz teh ljudi sijajen material za eksploatacijo v tej, na prirodnih bogastvih tako bogati deželi.

„Mehikanci, od katerih je še danes 38% čistokrvnih Indijancev, 43% mešanih (kreolov, mulatov) in le 19% belcev, so bili katoličani do mozga“. (Wiener Kirchenblatt) Ko pa se je po veliki francoski revoluciji začela vzbujati po Evropi zavest človečanstva in težnja za svo-

bodo, ni ostalo to brez posledic niti za Španijo in njeno kolonijo Mehiko. Naprednejši duh v Mehikancih je kruto občutil jarem španskega gospodstva in z njim združeno klerikalno zaslužnje. Nezadovoljnost se je izražala v neprestanih uporih in prizadevanjih za osamosvojitve, po vzgledu severnih Amerikancev, ki so odpovedali pokorščino Angliji in si ustanovili svobodno Unijo.

„Velika nesreča je bila (za klerikalizem: op. prev.) da je bil španski kralj Karl IV. premalo energičen, da bi to gibanje v kali zatrl. Prvi upor 1810. l. je bil še premagan, ali že 1821. l. ga ni bilo več mogoče obvladati in s tem so se po tristoletni mirni dobi začeli za Mehiko krvavi dnevi, ki so dosegli pod sedanjim predsednikom Callesom svoj višek.“ (Wiener Kirchenblatt)

Gotove sile zunaj in znotraj države so skrbele, da se napredni režim ni mogel nikdar dalj časa vzdržati. Že v sredini minulega stoletja so Mehikanci sprejeli nov zakon, s katerim naj bi se uredila in omejila vloga cerkve v javnem življenju. Po tem zakonu naj bi se izvedla popolna ločitev cerkve od države. Obširna cerkvena posestva, ki so tvorila skoraj polovico vsega ozemlja, in to najboljšega, naj bi se razlastila v prid faktičnim obdelovalcem, javne cerkvene demonstracije kakor procesije i. t. d. naj bi ne bile več obvezne, šole naj bi se oprostile vpliva duhovščine in cerkev naj bi bila potisnjena v vlogo poljubnega društva ali humanitarne organizacije, kakor je to v Zjedinjenih državah. Poleg tega bi morali zapustiti Mehiko vsi duhovniki nedomačini in bi se izvrševanje verske službe dovoljevalo samo duhovnikom domačinom, zavedajoč se, da bi bila osamosvojitve nepopolna, če bi se pustilo v cerkvenih zadevah Španjolcem proste roke, ki iz gotovih, lahko umljivih vzrokov, niso skrbeli za domač naraščaj.

Ta zakon je naletel pri duhovščini seve na srdit odpor in proti njemu si je izposlovala intervencijo Francije in proklamacijo Maksimilijana Habsburškega za mehikanskega cesarja, ki pa l. 1867 ni mogel uiti svoji usodi. Šele leta 1877 je klerikalizmu naklonjen general Diaz obvladal zopet položaj v deželi in je dovolil duhovščini, da je do l. 1910 nemoteno izvajala svoje duhovno gospodstvo in uživala njegove sadove. Tega leta je general

Obregon prišel na predsedniški stol, a tudi njemu je manjkalo odločnosti, da bi dovedel proticerkveni zakon do veljave. Leta 1917 se je na podlagi takoiimenovane konstitucije, ki je bila tega leta sprejeta v Queretaru, sankcioniral protiklerikalni zakon, po katerem se nadzorstvo nad izvrševanjem verske službe podreja civilnim oblastem, dopušča se samo domača, mehikanska duhovščina, katere število si določajo po potrebi civilne province. Duhovščini se odvzema aktivna in pasivna volilna pravica, dedna pravica in pravica nabavljanja nepremičnim.

Leta 1924 je bil izvoljen sedanji predsednik Calles in njegova vlada je bila prisiljena podvzeti še strožje mere, da uveljavi ta zakon. Duhovščina je zlorabljala pridigo in božjo službo za hujškanje proti vladi, ki je morala l. 1926 izdati stroga določila, kateri duhovniki in na kakih krajih smejo opravljati božjo službo in to vedno le v navzočnosti vladnega zastopnika. Duhovniki nedomačini, ki so se proti temu pregrešili so morali zapustiti deželo. Sedaj je duhovščini ostala kajpada samo še zadnja pot za protiahtitacijo, pot nelegalnosti, zarot in odkritih vstaj in ni premišljala, da jo nastopi. Podpirana po gotovem delu severoamerikanskega velekapitala, ki se je hotel v metežu meščanske vojne polastiti mehikanskih petrolejskih vrelcev, je organizirala v deželi znatno oboroženo protiakcijo, ki je zadajala vladi resne skrbi in je šele po velikih njenih naporih in žrtvah splahnela v partizanske poskuse. Zato se ne smemo čuditi, če je vlada proti duhovnikom, ki so vzeli v roke poleg križa še samokres in bajonet, postopala kakor se postopa z navadnimi vstaši.

O vsem tem smo zadnje leto v časopisju dovolj čitali: nenadni organizirani napadi na manjša mesta in pokrajine, napadi na vlake in Transporte, posamezni uboji in umori iz političnih vzrokov, protiakcije vladnih čet. Vse to z ene strani v imenu — Kristusa kralja — in z druge v imenu — svobode in napredka.

Enako kakor Calles, postopa vsaka druga država v obrambi proti notranjim sovražnikom, najsi ima krščansko ali „framasonsko“ vlado. Vendar tako kakor sedaj katoliški tisk psuje predsednika Calles-a, se menda še nobenega državnega glavarja ni nekaznovano psovalo;

kaj vse ima čast biti: Žid, Turk, krvoločan pes, oskrunjevalec, morilec, kuga, paralizik, pustolovec, lopov i. t. d. in o razmerah v Mehiki se poročajo strašne stvari, da se morajo človeku ježiti lasje na glavi ko to čita. Nero naj bi bil komaj senca tega kar je Calles. Medtem pa isti tisk ne ve nič poročati o preganjanju socialistov in komunistov v takozvanih krščanskih državah, predvsem v državi, kjer ima krščanstvo svoj sedež, in če kaj poroča, poroča v taki obliki, kakor da je to potrebno in samoumevno.

Da izjave predsednika Callesa poročevalcu „Daily Expressa“, po katerih pride v Mehiki na 15.000 prebivalcev 300 duhovnikov, niso pretirane, dokazujejo poročila v katoliških listih samih. Tako piše isti „Wiener Kirchenblatt“ od 25. III. 1928 tole:

„V Mehiki se šopirijo cerkve v zlatu, srebru in žlahtnem kamenju. Balustrada na koru stolne cerkve mehiškega glavnega mesta vsebuje toliko zlata, da se je nekoč 25.000 kg srebra ponujalo zanj. Kip Marije je vreden 70 milijonov avstrijskih šilingov, slavnostna monštranca vsebuje 5.862 diamantov, 2653 smaragdov, 664 rubinov, 106 ametistov in 8 safirov; veliki kelih nosi 1676 diamantov in najnavadnejša monštranca ima toliko žlahtnega kamenja v sebi, da človeku jemlje vid. Stolna cerkev v Puebli nosi kasetiran obok in vseh 100.000 kaset je pozlačenih. Enako, več ali manj bogato so opremljene vse ostale po drugih mestih, ki se vsa odlikujejo z njihovim izredno velikim številom. Tako ima n. pr. mesto Orizaba 20.000 prebivalcev in 25 cerkvâ, Puebla 90.000 prebivalcev in nad 100 cerkvâ, Chelula 10.000 in 50 cerkvâ, Guadalajara 149.555 in 27 cerkvâ, Potosi 58.000 in 10 cerkvâ, Morelia 40.000 in 34 cerkvâ in tako naprej ne všteti številnih samostanov. Iz tega sledi (pravi list) da mora biti ljudstvo, ki zida toliko cerkvâ pobožno ljudstvo. (Tega ne oporekam: pobožno in konservativno. Op. prev.) Ta zvestoba do cerkve je bila najlepše in najboljše kar so Španci prinesli Mehikancem. (Za duhovščino gotovo! Op. prev.)“

Da je mehikanska duhovščina sama kriva, če danes — „ta kratko vleče“ —, je že tudi sama spregledala in priznala, dasiravno prepozno. Ko se je mlada mehikanska državnost zvijala v porodnih kr-

čih, se je njena duhovščina brezobzirno in nepremišljeno postavila na stran njenih sovražnikov in tlačiteljev, Špancev. In v kolikor se je v tej državi pojavljalo moderno socialno gibanje, je našlo v duhovščini vedno najhujšega nasprotnika, ker je bil največkrat pojem kapital s pojmom klerus nerazdružljiv. V „Wiener Kirchenblattu“ od 6. V. 1928 piše neki Jos. Peters iz Berlina z redko odkritosrčnostjo o napakah mehikanskega klerikalizma v članku „Misli k mehikanskemu kulturnemu boju“, ki ga navajam tu v izvlečku:

„... Znano je, da so se iste temne sile, ki so se izkazale v Rusiji kot delo satana (!, Op. pr.) gibale tudi v Mehiki. Ali težina protiverskih sil sama, bi ne mogla mehikanske cerkve tako ponižati kakor jo je, in tudi s prizadevanji sektantskega protestantizma in kapitalističnih izkoriščevalnih koncernov (? , Op. pr.) se ne da vsega pojasniti. Poleg Mysterium iniquitatis verskega preganjanja, je kljub junaškemu odporu katoličanov tudi misterij slabosti katoliške Mehike. To našemu narodu predočiti je potrebno v interesu mehiške cerkve in v pouk in svarilo nam samim... Mnogo tega otežuje danes uspešno obrambo in omogočuje sovražniku pridobiti si zavaznikov, ki bi jih pravzaprav ne smeli imeti.

Mehika trpi na oddaljenih posledicah pretesne zveze med cerkvijo in državo kakor jo je prinesla doba odkritij. Španska kolonialna uprava je zagrešila mnogo prestopkov, zlasti v 16. stoletju. Četudi niso bili mogoče tako težki kakor v drugih južnoameriških državah, četudi se jim je cerkev v osebah nekaterih svojih prvakov zoperstavljala, vendar jim je skoraj popolnoma teokratična državna ustava (po zaslugi iste cerkve, op. prev.) onemogočala uspešno delo v nasprotnem pravcu, in jo je zapletla v kulturno in kolonialno politiko, ki jo je cerkev spočetka sicer moralno vodila, ni pa kot korporacija v nji sodelovala. Španija je smatrala Mehiko vedno le za svojo kolonijo, iz katere se mora čimveč dobička izvleči. (V tem sta si bili civilna in cerkvena Španija edini, Op. prev.) To stališče ni moglo ostati brez posledic za vprašanje emancipacije Indijancev. Kakor ni padlo Španiji nikdar na pamet, da

upravlja svoja kolonialna posestva s končnim ciljem, da omogoči Mehiki prejali slej osamosvojitve (kar še danes vse države svojim kolonijam onemogočajo, op. prev.), tako tudi cerkveni poglavarji niso v dobi odkritja mislili na to, da bi mogla kedaj ta dežela pod vplivom krščanske vzgoje misliti na osamosvojitve. (Stremljenja po osvoboditvi se v Mehiki niso pojavila pod vplivom krščanske vzgoje, temveč izven nje in celo proti nji. Op. prev.) Ko so valovi navdušenja za svobodo in za osamosvojitve zašumeli preko dežel, je ravno tako kakor v ostali južni Ameriki, španskim duhovnikom in škofom manjkala potrebna elastičnost duha, da bi kot zastopniki pravičnosti upoštevali novo dobo, ki se je porajala in dokazali svežost in odkritost svoje duševnosti. Usodepolno je bilo tudi, da je Španija šele 15 let po revoluciji priznala Mehiko kot samostojno državo in je šele s tem dala Vatikanu proste roke, da vpostavi v Mehiki samostojno cerkveno pravo. (Ali sta vera in cerkev odvisni od političnih intrig? Op. prev.) Med 1821 in 1836 letom se je morala mehikanska duhovščina držati prava, ki praktično ni več odgovarjalo dejstvu in je dobila radi tega žig reakcionarnosti. Značilno je, da je še leta 1827 neki španski frančiškan stal na čelu poskusne vstaje proti novemu režimu. V nasprotje z republiko je prišla cerkev (baje iz tehtnih razlogov) tudi s tem, da španskega patronatskega prava napram republiki ni priznala.

Najtežje je bila cerkev kompromitirana po stranki španske aristokracije, ki enako kakor danes Action Française, ni razločevala pojmov katolicizem in monarhija. (Cerkve je še danes načelno monarhistična povsod tam, kjer lahko voli med republiko in monarhijo. Op. prev.). Ker se je opirala republika v glavnem na nešpanski del prebivalstva, medtem ko so bili cerkveni poglavarji večinoma Španjolci, je razumljivo, da se je identificiralo klerus s stranko aristokracije. Mnog cerkveni poglavar je bil še v svojem srcu legitimist, ko si je nova državnost že osvojila določene konture. Resno si moramo tudi staviti vprašanje, da li ne bi bilo mogoče s sredstvi, ki jih je imela cerkev na razpo-

iago, storiti več za odgojo in izobrazbo duhovnikov — domačinov. V Mehiki je vendar obstajala nekoč visoka zunanja kultura in kar je danes v začudenje vsega sveta mogoče v Afriki, bi se v štiri sto letih španske zasedbe lahko tudi v Mehiki doseglo...

Mehika si je v minuleem stoletju poleg vprašanja rasne emancipacije, stavila prvič tudi vprašanje kako rešiti v svojih mejah socijalna vprašanja v modernih gospodarskih pogojih. Ker pa je katolicizmu manjkalo za ta vprašanja potrebnega razumevanja in socijalne izšolanosti, ga je prehitel socijalizem. Višji sloji katoličanov so kazali za resnične potrebe Indijancev in za njih socijalne probleme premalo razumevanja. „Če smo se mi,“ pravi škof iz Huejutle v svojem pastirskem listu z dne 10. III. 1926., „v čem pregrešili, potem je naša krivda predvsem v tem, da se nismo brigali za temeljno politiko dežele. Ne za umazano politiko intrig, temveč za politiko načel, ki se pečajo z veliko res-

nico socijalnih uredb, na katerih sloni mir, sreča in blagostanje narodov. Da se nismo bližali tem vprašanjem in sami posegli med nje z delom, je bila naša velika krivda, in zato nas kaznuje šiba božje previdnosti v obliki mehikanskega jakobinstva.“...

To je enkrat redko in možato priznanje lastne krivde. Mesto da katolicizem razliva potoke črnila proti mehiškemu „Neronu“, „framasonom“ in „boljševikom“ in razširja po celem svetu svoje „mehikanske raubergeršehte“, naj se raje potrka na prsa in kliče: „Mea culpa!“

To velja tudi za slovenske klerikalce povodom njihovih posebnih izdaj tiskovin, protestnih shodov in zbiranja podpisov za „mehikanske mučenike“, dasiravno so naši klerikalci bolj dalekovidni in prebrisani kakor njihovi mehiški tovariši in skušajo zbijati klin s klinom. Vendar, časi, ko je predstavljala rimska cerkev največjo moralno in stvarno silo na zemlji, so minuli in se ne povrnejo nikoli več.

Verus:

Ali je potrebna revizija programa?

Josip Kitek hoče revizijo programa delavske socijalistične stranke. Napisal je članek, kjer to po svoje utemeljuje. Za naše razmere je značilno, da ni noben delavski političen list občutil potrebe, da se popeča s predlogom znanega javnega delavca. Edino revija „Pod lipo“ je v 6. številki objavila članek, v katerem razpravlja njen urednik o Kitekovih zamisli. Zdi se mi, da ni prav, da delavsko časopisje tako zanemarija razpravljanje o temeljnih pogojih razvoja delavske stranke. In tudi ni prav, da se delavski inteligenti in intelektualci v delavskem gibanju tako slabo zanimajo za probleme temeljne delavske politike. Kitek je s svojim člankom pokazal, da razmišlja o perečih sodobnih vprašanjih in ni prav, da se gre preko njegove inicijative.

Anton Kristan je v svojem spisu („Pod lipo“ str. 88—90) povdaril, da ne vidi prav nobene potrebe za nas v Sloveniji za sedaj revidirati stari soc. dem. program, ker še nismo izpolnili niti kardinalne točke tega programa: „proletarijat politično organizirati“. Če pogledamo hitro naraščajočo

industrijaliziranje Slovenije (poleg starih centrov: Kranj, Litija, Kamnik, Jarše, Lesce) in če primerjamo moč socijalistične organizacije, vidimo, da je izvršiti še ogromno predpripravljalnega dela. Najprej je treba delavcem dopovedati, da so delavci, pripadniki delavskega razreda in da so njihovi interesi daleč od onih, ki jih zastopajo malomeščanske stranke, ki ne gredo za nobenim temeljnim preobratom človeške družbe, ampak žive le za momentane koristi svoje elite. Ali je zategadelj potreba kaj dodati v starem delavskem programu? Mislim, da je delavstvo pri nas še vedno v gospodarski odvisnosti in politično „neenakopravno“ ter duhovno zelo zanemarjeno. In delovati za tem, da se to stanje iz temeljev predrugači, se more pač v zmislu in okvirju dosedanjega programa. Samo delati je treba!

Najprej je treba delavsko socijalistično stranko konsolidirati. Potem se dogovoriti o glavnih smereh delovanja in — zbirati ljudi v organizacije. Organiza-

cije pa morajo svoje člane izobraževati v socialističnem zmislu.

Ni tedaj aktualna revizija programa, ampak revizija dosedanjega n e - d e l a , ki ga naj nadomesti sistematično, vstrajno organizatorno usmerjeno delo. Seveda s tem nočem trditi, naj se ne pečamo z raznimi problemi — moram pa dati prav Antonu Kristanu, ki je lepo razložil, da

danes v Sloveniji ni še razvoj v delavskem gibanju dosegel do točke, ki bi zahtevala izpremembo veljavnih zahtev iz konsolidacijskega leta 1888. Tudi jaz sem mišljenja, da imamo še precej let hvalnega dela pred seboj po — starem soc. dem. programu. Glej Avstrijo in uspehe njenega delavstva.

Boris Kristan, Paris:

Mednarodna zadružna banka

I.

Na kongresu Mednarodne zadružne zveze v Bazlu, leta 1921, je bil predložen prvi predlog o ustanovitvi Mednarodne zadružne banke, češ: vsa mednarodna trgovina velenakupnih zadrug sveta naj bi se financirala po samostojni mednarodni zadružni banki, finančni centrali vsega zadružništva. Predlog, ki ga je vložila zveza francoskih konzumnih društev, je zahteval tudi sklicanje posebne konference finančnih strokovnjakov zadružnega gibanja. Soglasno sprejetemu predlogu je sledila prva konferenca v Bruslju, na kateri se je ustanovila nova sekcija Mednarodne zadružne zveze: odsek za bankarstvo (Comité International Bancaire Cooperatif).

Lansko leto je izdal ta odsek v Stockholmu publikacijo pod naslovom „Zgodovina dela“. („Historique et Travaux“ — Stockholm 1927.) Knjiga vsebuje pregled vseh konferenc, ki so se vršile od ustanovitve odseka — do kongresa v Stockholmu leta 1927. Odsek je imel 16 sestankov oziroma konferenc v raznih evropskih mestih. Zastopane so bile skoro vse države Evrope; posebno vrednost je pa dobil ves pokret, odkar so pristopile k temu odseku tudi angleške in nemške zadružne banke.

Misel ustanovitve mednarodne zadružne banke se je pojavila med francoskimi zadružniki, ko so študirali vzroke velike gospodarske krize, ki je po vojni objela ves svet.

Tudi že pred to krizo, so se bavili zadružniki z vprašanjem; v katero smer se bo morala razviti trgovina z ozirom na svetovno vojno? Mnogo se je diskutiralo, kako bo mogoče racijonelno voditi nadaljno trgovino že na zadružnih konferencah antantnih in neutralnih držav leta

1916 in 1919 v Parizu. Predloženih je bilo več mnenj.

Konferenca v Bruslju se je bavila predvsem z bančno prometno stranjo tega vprašanja, kajti zadružno gibanje ne sme prezreti dejstva, da so narodi odvisni od izkoriščevalcev; zato je treba misliti posebno na to, kako bi se dalo odstraniti škodljive posledice mednarodnih gospodarskih zapletljajev. To je pa mogoče z dvema, tesno med seboj vezanima ustanovama:

1. s pomočjo mednarodne velenakupne zadruge in 2. s pomočjo mednarodne zadružne banke.

Glavna naloga te mednarodne zadružne banke bila bi popolnoma slična oni velenakupne zadruge; morala bi izkoristiti medsebojno odvisnost narodov z racijonelno razdelitvijo blaga — ne bi pa smela pri tem kršiti svojega stališča kot posredovalec. Združiti bi morala denarna sredstva posameznih dežel in s tem pripomoči k stabilizaciji valute in ustvarjanju močne in zdrave, zlate denarne vrednote.

Trenutno je zadružništvo zaposleno predvsem z valutnim vprašanjem.

Državam s krepko valuto je skoroda nemogoče uvesti na svetovni trg preostanek svoje produkcije. Tako predvsem v Angliji, ki je za naše gospodarsko življenje zelo važna, brezposelnost po vojni stalno narašča. Anglija se bori z težkimi notranjimi težavami, kajti dominijoni, katere smo nekoč smatrali za vazale Anglije, igrajo danes popolnoma drugo vlogo. Ne morejo sprejemati preostanka angleške produkcije in so sami celo sposobni, da krijejo potrebe svoje matice. A prekormorski trg je — kakor se zdi — Angliji zaprt.

V sličnem položaju je Amerika. Vedno močnejše se občuti dejstvo, da se je

njeno prebivalstvo močno pomnožilo in da potrebuje večje množine blaga. Toda navzlic vsem tem dejstvom je posledica dviga in napora ameriške industrije v vseh panogah: kupičenje in preostanki blaga, čeprav je Amerika za časa svetovne vojne skoroda sama zalagala vso Evropo. In le z največjo težavo se razpečavajo zaloge ameriškega blaga brez izgube. Vse te pojave se opaža, odkar je dosegel ameriški dolar sedanjost nena ravno višino.

Japanska je pričela svojo gospodarsko krizo z ogromnimi izgubami v industriji svile. Veliki polomi japonskih bank so sledili izgubam v industriji. V tej deželi se še dolgo ne bo uravnal gospodarski položaj.

V sličnem položaju kakor Anglija, se nahajajo Švica, Nizozemska, skandinavske dežele in Španija, kajti njih valuta jih onemogoča na gospodarskem trgu; jim onemogoča izvoz v dežele srednje in južne Evrope.

Nasprotno pa dežele z šibko valuto ne trpe nikakih izgub, tudi se ne opaža velike brezposelnosti; zato je pa revščina zelo velika, in konzument si lahko privošči le najpotrebnejše — kajti blago je neprimerno drago.

Vzrok: pomanjkanje denarja, pomanjkanje kredita.

Kako bi bilo mogoče vstvariti, vsaj v samem združenem gibanju, lažjo mednarodno trgovino, ki bi dala istočasno deželam z visoko valuto mogočnost izvora blaga in omilila brezposelnost; a enako omogočila deželam z nizko valuto pri pravilni mezdni meri nakup blaga in odstranila delovno krizo?

Se težja je rešitev, v koliko se to vprašanje tiče blagovnih kreditov. Toda gotovo je, da bi poskus ustanovitve mednarodne velenakupne zadruge in banke mnogo doprinesel k pozitivnemu začetku uresničenja te ideje. Na žalost bi se pa tako uresničil samo mali del te ideje oziroma načrta, kajti ostalo bi še vedno odprto vprašanje: Pod kakšnimi pogoji bi lahko nudila država (ako se smatra država za institucijo, katero je narod sam ustvaril) ali pa združna organizacija držav, potrebne denarne kredite?

Valutna valovanja so se od leta 1919 dalje samo še povečala. Tako danes plačila v gotovini skoroda ne pridejo v poštev. Radi tega nastane vprašanje, kako je mogoče ustanoviti podjetje, ki bi uravnalo in izvrševalo mednarodne obveznosti, a pri tem upoštevalo vrednost blaga in plačilno možnost v- in iz-važujočih dežel.

Z roko v roki bi morala delovati tudi velenakupna zadruga in paziti, da ne bi nastale prevelike „hausse“-e oziroma „baisse“-e v cenah blaga. Ako je resnično želeli, da vsaka dežela proizvaja le ono blago, katero lahko pod normalnimi pogoji najceneje producira, se pa vseeno ne sme drugim deželam braniti oziroma onemogočiti produkcijo, kadar se nahajajo v nenormalnih in izrednih gospodarskih prilikah, kakor je na primer v slučaju padanja denarne vrednosti.

Enako bi bila naloga mednarodne združne banke določevanje predujmov. Pri tem bi se pa moralo strogo paziti na normalne delovne pogoje in prednosti ozir. posebnosti posameznih dežel, ki veljajo za ves svet, ako se hoče s temi predujmi dvigniti tudi konzum, ne pa samo produkcija.

To rešitev se pa lahko opazi samo takrat ako se vse to opazuje z mednarodnega vidika.

Popolnoma jasno pa je, da je mogoče ugotoviti obseg praktične rešitve tega vprašanja samo onim zadrugam, katere nimajo za edini smoter svojega delovanja „dobiček“, kar je sicer podlaga vseh trgovskih sistemov.

Najtežje vprašanje tega načrta pa leži v tem, kedaj in pod katerimi pogoji bo mednarodno združništvo v stanju ustvariti svojo lastno centralo združnega kapitala?

Tu se nam pa nehote odpre nov vidik, nove smeri —: ni li to praktična rešitev mednarodnega pacifizma? Da li ni koncentracija mednarodnega združništva močna garancija svetovnega miru?

Meni se zdi, da odgovor na to vprašanje popolnoma jasno potrjuje velik pomen mednarodnega združnega gibanja: praktično rešitev mednarodnih gospodarskih kriz in zapletljajev.

X.:

Glavni zadružni savez

V naši državi je precejšnje število raznih „Zadružnih zvez“. Slovenci sami imamo 4, na Hrvaškem, v Bosni, v Dalmaciji in Vojvodini jih je tudi po več, edino v Srbiji je samo ena in to po zakonu, ali je sedaj radi tega v težki krizi. Pred 9 leti so v svrhu skupnega nastopa ustanovili zato Glavni Zadružni Savez s sedežem v Beogradu, ki naj bi reprezentiral jugoslovansko zadružništvo navzven, na znotraj pa da bi pospeševal zadružniška stremjenja. Ta Glavni Zadružni Savez pa je imel nesrečo, da ni še doslej našel moža, ki bi mu mogel dati pravih zadružnih smeric in ki bi imel sam dovolj inicijative za zadružno delo.

Letošnji občni zbor je to pokazal prav drastično. Predsednik Glavnega Zadružnega Saveza je gosp. dr. Anton Korošec, ki seveda ni imel in nima časa za tako mesto, ker ga zato smatra le za reprezentativno, kakor je sam prav odkritosrčno priznal. Glavni tajnik pa je bil dr. Prochaska, ki se je pečal s študiranjem vseh možnih problemov, samo ne z zadrugarstvom, kar je večina zastopnikov pravega zadrugarstva konstatirala. Občni zbor je tudi zato resigniral na nadaljnjo sodelovanje dr. Prochasko kot glavnega tajnika. Danes je Glavni Zadružni Savez — brez glavnega tajnika in v krizi.

Občni zbor, ki so ga delili v „kongres“ in v „glavno skupščino“ je bil žalostna slika razmer. Poročilo vodstva — same fraze — nobene statistike, še bilanca in proračun sta bila pomanjkljiva, nič pripravljenega; nobenega gosta tujih sorodnih zvez; glavni srpski savez ni bil zastopan — Dalmacija je izostala itd. itd..

Predsednik Zveze gospodarskih zadrug (Ant. Kristan) je opravičeno kritiziral kot zadrugar, ki se je letos prvič udeležil tega zborovanja, prireditve kot tako in glavni predmet zborovanja. Zanimiva njegova izvajanja so v glavnem izrekla to-le:

„Vodstvo Glavnega Zadružnega Saveza se meša v vse ono, kar se nas zadrugarjev ne tiče. Seja upravnega odbora je zato čisto pravilno dne 16. t. m. odklonila soglasno poročilo o delovanju Glavnega Zadružnega Saveza, za katero sta odgovorna predsednik in glavni tajnik in naročila novo redakcijo poročila. Na kongresu pa, ki naj bo „Zadružni kongres“, imamo na dnevnem redu kot glavno točko — „ustanovitev kmetijskih zbornic“. Kaj ima ta predmet opraviti z zadružnim gibanjem? In kakšen interes naj ima Glavni Zadružni Savez na „kmetijskih zbornicah“. Vprašanje stanovskih zbornic sploh ni tretirati generalno. Te zbornice naj bodo zastopnice interesov posameznih stanov, dokler si eden ali drugi ne pribori boljšega zastopstva. Odvetniške, zdravniške, lekarnarske, trgovsko - obrtniške, inženjerske zbornice bodo pač vedno imele svoj pomen in svojo vrednost. Delavske zbornice n. pr. bodo jenjale, ko dobi delavski razred v državi polnovredno parlamentarno zastopstvo. Kmetijske zbornice so tudi tam aktualne, kjer je kmet v manjšini; v Jugoslaviji pa je narodna skupščina v Beogradu sodeč po strankah „kmetijska“; prav tako vse oblastne skupščine. Če so sedanji večinski zastopniki kmetijskih interesov nezreli, da jih zastopajo — kaj naj pa potem store tisti, ki bodo izvoljeni za poslanca v — kmetijske zbornice.

Prav in primerno bi bilo, če bi na tem kongresu bila razprava o konzumentski zbornici, ki

naj bi varovala interese organiziranih konzumentov...“

Razume se, da so bile prizadetim te konstatacije neugodne, ali zadrugarji so jih odobravali ker so označile pravilno zadrugarstvo stališče.

Zadr. A. Kristan je z ozirom na dosedanji kaos v G. Z. S. predložil glavni skupščini nastopno deklaracijo:

„Občni zbor Glavnega Zadružnega Saveza konstatuje, da je danes zadrugarstvo v Jugoslaviji pač takšno, kakršne so ga razmere in potrebe napravile. V urejenih državah, kjer odločujoči činitelji vedo, kaj hočejo, tam so zadruge v popolnem razvoju. Življenske razmere vplivajo na vse, kar živi, in zadrugarstvo je del življenja.

Zadrugarstvo v Jugoslaviji si je privzelo vsa ona velika načela, ki so jih v življenju realizirali slavnoznani ročdelski pionirji in veliki možje: Raiffeisen, Schulze-Delitzsch in drugi.

Glavni Zadružni Savez združuje vse velike zadružne zveze v državi; v njem je združenih okrog 4000 zadrug s približno 600.000 družinami.

Naloge Glavnega Zadružnega Saveza so velike in raznovrstne.

V glavnem pa so njegove naloge: izobraževalna, inicijativna in revizijska.

Predpogoj uspešnega zadružnega dela je izobraževanje naroda; upoznavati ga z zadrugarškimi ideali, uvajati ga v zadrugarstvo mišljenje in delovanje.

Dalje: prožati inicijative za zadružno delo na kmetih in v mestih, regulirati najrazličnejše zadružne težnje, voditi evidence zadružnega stvarjanja, statistike itd..

Revizijska delavnost je potrebna, da se obdrže i zadruge same i njih Zveze na zdravem zadrugarškem temelju in zadrugarškem stališču.

Poleg tega je še ogromna vrsta nalog, ki jih življenje vsak dan postavlja pred zadruge; vsak dan prinaša nove zadatke, nova vprašanja in zahteva od zadrugarjev, da zavzamejo svoje stališče napram njim.

Zadružno obliko in zadružne principe so privzeli za svoje udejstvovanje: konzumentje, stanovalci, kmetje kot producenti in kot prodajalci svojih pridelkov, obrtniki kot nakupovalci in kot prodajalci, delavci kot konzumentje, kot stanovalci, kot strokovnjaki, ljudje pa sploh kot štediša (hranilci) in kot denarja potrebni... Vsi, da dobe potom zadruge potrebno pomoč in poboljšanje svojega položaja.

Glavni Zadružni Savez si je svest teh svojih nalog in hoče delovati v bodoče z vso energijo, da se bo zadrugarstvo v naši zemlji moglo kar najboljšje razviti v veliko korist najširših ljudskih plasti.“

Občni zbor je to deklaracijo soglasno odobril.

Glavni Zadružni Savez bo kmalu praznoval svojo desetletnico — in je dejansko tam, kjer je bil ob ustanovitvi. Prav tako, kakor država SHS sama! Deset let imamo skupno državo — in smo prav tako daleč do pravega reda kot ob ustanovitvi.

Glavni Zadružni Savez more biti velikega pomena za razvoj zadrugarstva — ali potrebna mu je stoo odstotna reforma.

Ljubljanski „Slovenec“ se je radi nastopa zadr. Antona Kristana razburjal v dolgih člankih in noticah. Razumemo. Ni krivda našega govornika, če je moral grajati, kar je graje potrebno. Zavijanje resnice pa ni obramba. In priporočati bi bilo, da pišejo ljudje le o predmetu, ki ga poznajo. Kajti človek, ki si upa trditi, da je „le kmet ki je po številčni moči in po svojem gospodarskem ponosu steber naše države ostal in je še vedno

brez prepotrebne stanovske korporacije, ki bi na eni strani varovala in zastopala njegove interese v javnem življenju, na drugi strani pa z vsemi sredstvi pospeševala kulturni in gospodarski napredek kmetijstva samega“ (Slovenec št. 150) ne ve, kaj je zapisal. Olajševalno seve, ker vemo, da se pod „— ec“ skriva „kremen - značaj“. Žalostna je ta činjenica, ali — žal — preresnična.

Čulkovski:

Reformatorjem

Ej prijatelji! Niste se na pravem koncu lotili dela,
vaša prizadevanja ne bodo nikogar otela!
Vi bi radi, da nam sredi zime vzcvete poletje,
in radi bi z žlico jezero izpraznili. — Smešno početje.
Skopati morate kanal, globok do jezerskega dna,
in napraviti svoboden odtok množinam vodâ.
Radi bi napravili svet prekrasen in ljudi zadovoljne,
pa ne vidite vzrokov zakaj premnož svoje življenje kolne.
Govorite s patosom, mnogo, mnogo lepih besed
in včasih se opazi v njih celo iskrenosti sled,
ali vi govorite lačnim o potrpljenju in vztrajnosti,
brezdomnim in neukim govorite o uljudnosti.
od mraza se tresočim govorite o kaznih za delikte,
varanim in izropanim. da naj brzdažo instikte!
Izmučenemu težaku hvalite umetnost Gôtheja
in mesto večerje mu priporočate naj čita Ketteja!
V zasilnih barakah predavate o renesansi in panslavistih
in ne vidite golega otroka, ki se valja po tleh nečistih.
Dobrodelnost je desert dobro obloženim mizam,
lačni pa zahtevajo kruha in konec gospodarskim krizam,
ogoljufani želijo, da jim naližete čiste resnice
vsi ki jih preganjajo, težko pogrešajo svoje pravice!
Kaj siromaku so mar Aleksander Veliki in celjski grofje,
kaj Dušan Silni, Napoleon in rimski škofje?
Pripovedujte mu raje o Špartaku in o Gubcu Matiji,
o pariški komuni in o osebni autonomiji!
Kaj govorite v kletih in v podstrešjih o pravilih higijene,
in o progresu tam, kjer burja piha skozi stene,
o ubranosti v blatnih predmestnih ulicah,
o zmernosti in nravnosti v predmestnih beznicah?
V parlamentih glasujete za zaščito obstoječega reda,
po katerem je zaščiti polna, zaščitenim pa prazna skleda;
glasujete za carinske tarife, nove davke in vojne kredite,
in se bojite, da ne oškodujete oderuhom profite —!
Pozabljate pri tem pa, da je lačnemu potreben najprej kruha kos,
potreben je obutve in obleke, kdor je gol in bos;
brezdomnik, bi se vam zahvalil za dostojno bivališče,
za solnce, zrak in nego, kdor si zdravje išče!
Več bo cenil skledo žgancev, ko vso vašo poezijo,
bolj v topli sobi mehko postelj, ko najlepšo galerijo!
Ko se izstradani nasiti, ogreje in spočije,
potem za vodo sam se briga, da se umije.
Ko ima on vsega dosti, česar potrebuje,
potem stvari, ki priporočate jih, rad se poslužuje.
Človeka najprej oprostite jerobstva in spon,
kaj mu dalje bo potrebno, vedel bo sam on!

*Nato pa vašo dobrodelnost kar k počitku pošljite,
socijalne vaše vse zaščitite v arhiv zaklenite,
vse vaše praške, maže, čudotvorne kapljice
poberite, sežgite, prah stresite v morje!*

*Pouka sami, vi prijatelji, potrebni ste najbolj!
Ste že kedaj razmišljali, kaj je to — monopol —?!*

L I S T E K

Hermann Wendel:

Smrt Pavla Radiča in dr. Basarička je hudo prizadejala jugoslovanski državni ideji v njeni sedanjih oblikah. Socijalisti smo v toliko dediči velike francoske revolucije, ker vidimo v centralističnem državnem ustroju najsigurnejše jamstvo za napredek in svobodo; v Jugoslaviji pa se centralizem vidovdanske ustave ni obnesel. Najbrže ne toliko zategadelj, ker bi bil centralizem v Jugo-

slaviji nezadovoljivo sredstvo za upravo, marveč ker je povzročil, da je dobila vajeti države v roke ona mala družba, ki je upravljala že predvojno Srbijo. Ta družba hoče v SHS državi vladati prav tako kot so hoteli v zedinjeni Nemčiji vladati veliki Prusi. Proti tej družbi, pod katero hudo trpi tudi srbsko ljudstvo, se obrača naraščajoči gnjev vseh plemen v nekdanji avstro-ogrskih področjih.

(Arbeiterzeitung 9. julija 1928.)

Dragiša Lapčević:

Krvoprelitje v Narodni skupščini, ki mu bodo še lahko druga sledila in pa tista neverjetno ostudna obstrukcija, ki so jo vodili z nečuvnimi žalitvami, in ki se bo najbrže zopet kedaj ponovila, se moreta odstraniti le na ta način, če se iz volilstva izločijo gospodarsko pasivne kategorije in se na volišče da pristopa le gospodarsko aktivnemu ljudstvu. To je edina rešitev našemu parlamentarizmu, v katerem pravzaprav še nismo vsled vplivov gospodarsko neaktivnih množic.

Gospodarsko aktivni elementi so trgovci, industrijalci, poljedelci, obrtniki, delavci, bankirji itd. Gospodarsko pasivno ljudstvo pa tvorijo seljaki, lumpenproletariat, pavperi in vsi oni, ki se jih vsled pomanjkanja industrije ne more zaposliti...

Koncentracijska vlada bi bila potrebna ne samo radi tega, da se nauče težke odgovornosti vladanja tudi oni kraji, ki so bili večni opozicionalci in so se navadili oponiranja, ampak tudi zategadelj, da bi se vse parlamentarne grupe pri-

dobile za formiranje volilstva samo iz gospodarsko aktivnih ljudi. Drugače bodo grupe izvoljene iz današnjega volilstva, ki nimajo nikake resnične potrebe po resnem delu, ostale pri obstrukciji tudi pri brezpomembnih predmetih, dasi se niso lotile tega sredstva takrat, ko se je šlo za trgovinske pogodbe, ki tvorijo bistvo predpisov za izmenjavo dobrin, in ki so jih poslanci gospodarsko neinteresovani sprejeli molče, če tudi nam ubijajo in otežujejo prvobitno industrijo — ali ko se je šlo za zakon o zaščiti države, ki bi se lahko varovala že z obstoječimi postavami — ali pa ko se je sprejel zakon o tisku... Koncentracija je potrebna, da stranke občutijo potrebo po konstruktivnem delu, pa če bi tudi bile v opoziciji... Ko bodo v vladi prišli do potrebnih skušenj, ki bodo poučne tudi za opozicijsko stališče, potem pridemo do parlamentarnega režima in do svobodnih ustvaritev parlamentarnih večin... Pogoj je, da se volilstvo rekrutira izključno iz gospodarsko aktivnih ljudi in da se mestom in trgom da pravico voliti svoje poslance.

(Po „Politiki“ z dne 11. julija 1928)

Heinrich Kaufmann.

Zadrugar Heinrich Friedrich Kaufmann,

predsednik Osrednje zveze nemških konzumnih društev je nenadoma umrl 2. julija t. l. Ni še minulo mesec dni, odkar se ga je spominjal ves zadrugarski svet kot ustanovitelja in 25-letnega vodilnega nemškega zadrugarja in že ga ni — več. — Rojen 24. nov. 1864 kot sin trgovca v Bredegadu (Schleswig-Holstein) je postal ljudskošolski učitelj ter služboval kot tak v Kielu in Hamburgu. V obeh mestih je porabil vsako priliko, da je lahko imel predavanja. 30 let star je pustil svoj poklic ter prevzel upravo tedaj na novo ustanovljenega socijalnodemokratskega lista. Tudi v uredništvu lista je deloval. Kmalu je bil izvoljen v nadzorstvo harburškega konzumnega društva, kajti zadrugarstvo mu je bilo zelo pri srcu. Ko je ustanovila Velenakupna družba nemških konzumnih društev (GEG) svoj tednik, je postal Kaufmann njegov glavni sodrudek in urednik ter s tem vodja literarnega oddelka. Kmalu je pa ustvaril Kaufmann še trgovski oddelk s tem, da mu je pridružil razpečevanje poslovnih knjig in formularjev za konzumne zadruge.

Ko je bila l. 1903 ustanovljena Osrednja zveza nemških konzumnih društev so izvolili Heinricha Kaufmanna za glavnega tajnika. „Založba Osrednje Zveze“ se je bavila z zalaganjem in razpečevanjem zadrugne literature, si uredila tiskarno v zvezi, uredila si fabrikacijo kuponov in je pridružila temu podjetju končno veliko tovarno papirnatih vreč. Na ta način je postala Osrednja zveza samostojen podjetnik z lastnimi dohodki in ni bila več navezana le na članske prispevke. Ako je pokazal Kaufmann že v svojem založniškem delovanju posebno trgovsko nadarjenost, tedaj je prišla ta stran njegovega dela pri tajniškem delovanju posebno do veljave. Četudi se je Kaufmann v prvih letih zelo bavil s propagando za konzumna društva, vendar njegov glavni pomen ni kot propagandist, marveč kot trgovski vodja. Prevzel je glavno tajništvo novo ustanovljene Osrednje zveze v dobi, ko je nemško delavstvo v največji meri začelo ustanavljati razne zadruge. Kot gobe po dežju so nastajala nova konzumna društva in tako nove kot stare zadruge so se širile v dotlej nepoznanem tempu. In zasluga Kaufmanna je, da ni pri tej divji ekspanziji doletela

nemške zadruge kriza kot pred nekaj desetletij angleške zadruge. Tudi pozneje v letih mirnega razvoja je ostal Kaufmann vodja Osrednje zveze in s tem največjega dela konzumnozadružnega gi-

banja v Nemčiji. — Kaufmann je bil dolgoletni član načelstva Mednarodne Zadrúžne Zveze v Londonu. Svetovno zadrúžništvo je ž njim mnogo izgubilo. Slava njegovemu spominu!

150-letnica smrti Rousseaua. 2. julija t. l. je poteklo 150 let, odkar je umrl eden največjih Francozov, Jean Jacques Rousseau, nazvan „učitelj človeštva“ in „oče demokracije“. Rojen 28. junija 1712 v Ženevi kot sin urarja. Mati mu je ob njegovem rojstvu umrla. Rousseau je bil silno ukažen. Njegovo je od mladih nog neurejeno življenje je čtivo še bolj stopnjevalo in silno večalo fantazijo. Kmalu je omrzil meščanski stan, odšel iz rodne mesta ter blodil po svetu. Imel je vse mogoče poklice. Bil je v odvetniški pisarni, nato pri graverju, dalje lakaj v Turinu, nato katoliški klerik, potem učitelj glazbe po švicarskih mestih, tolmač, vzgojitelj v Parizu itd. Do l. 1745 je trajalo njegovo nestalno življenje. Ko se je tega leta spoznal s svojo bodočo ženo, gostilniško služkinjo, Terezo Levasseur, ki mu je nekako nadomestovala mater, se je začel baviti s pisateljevanjem. Začetkoma je pisal veseloigre, nato pa tudi znanstvene, filozofske in pedagoške razprave. 1749. leta je izšel njegov prvi znamenitejši spis: razprava o škodljivosti kulture. Ž njim je postal slaven. Na vprašanje dijonske akademije: „Ali je obnova znanosti in umetnosti kaj koristila očiščenju npravnosti“ je odločno odgovoril „Ne!“ Človeška sreča in rešitev nista v praznem igračkanju z umetnostjo in znanostjo, marveč v kulturi srca in čednosti. In l. 1753 je odgovoril na vprašanje iste akademije: „Kaj je izvor neenakosti med ljudmi in ali je ta utemeljena po naravnih zakonih?“, da so vsi ljudje enaki in da sta ustvarili samo družba in država vso neenakost med ljudmi. Doslavno pravi: „Prvi, ki je ogradil zemljišče in se je predrznil reči: To zemljišče je moje! in je našel ljudi, ki so bili tako nespametni, da so mu verjeli in sledili, je bil pravi ustanovitelj meščanske družbe. Kake zločine, kake vojne, koliko bede in koliko strahot bi bil prihranil človeškemu rodu oni, ki bi bil... svojim soljudem zaklical: Čuvajte se in ne verujte temu sleparju! Zgubljeni boste, če pozabite, da pripadajo sadovi vsem, zemlja pa nikomur.“ Napisal je še štiri dela in sicer „Nova Heloiza“ (fantastičen roman l. 1761), „Contrat social“ (Državna pogodba — zelo važen političen spis — l. 1762), „Emil ali o vzgoji“ (vzgojen spis v obliki romana v več delih, v katerem se določno izraža o veri, radi česar je bil spis zaplenjen in sežgan) in „Confessions“ (Izpovedi, ki so izšle po smrti.) Skoro 20 let je trpel Rousseau vsled razdražljivosti in nezaupnosti, kar ga je skoro tiralo v blaznost. Smrt 2. julija 1778 ga je rešila muk. Bil je kljub vsemu idealist, učitelj in mož, ki je za svoje ideje trpel in umrl.

Za izobrazbo slovenskega delavstva. Po vzgledu lepo uspevajoče knjižnice in čitalnice Prosvetnega oddelka Delavske zbornice v Ljubljani je otvoril koncem junija isti oddelek Delavske zbornice za Maribor enako knjižnico in čitalnico. — Tudi „Svobodine“ knjižnice in knjižnice strokovnih organizacij se množe in večajo. Slo-

venski delavec uvideva, da je „le v izobrazbi moč.“

Ob dvajsetletnici konzumnega društva za Slovenijo r. z. z. o. z. se imenuje spis, ki je izšel povodom slavlja dvajsetletnice te največje delavsko-kmečke konzumne zadruge v Jugoslaviji. Na 24 straneh je v besedah in slikah opisana zgodovina ustanovitve in razvoja. 45 slik podaja čitateljstvu komentar članka 1908—1928. Ta jubilejni spis zasluži, da se ga čim najbolj razširi med slovensko ljudstvo, saj kaže: da smotreno delo tudi v neugodnih razmerah rodi uspehe. Ustanovitelji imajo lahko zavest, da vidijo pomembne rezultate svojega truda in naporov. — Spis je tiskala Ljudska tiskarna v Mariboru. Stane 2 Din.

20-letnica Konzumnega društva za Slovenijo. Največja organizacija konzumentov v Sloveniji in Jugoslaviji je Konzumno društvo za Slovenijo v Ljubljani. 12. julija t. l. slavi dvajsetletnico obstoja. Pred dvajsetimi leti se je 12. julija popoldne zbralo nekaj delavcev na pobudo takratnega strokovnega tajnika Antona Kristana v gostilni „Burski tabor“ na Glinah. Po daljšem razgovoru so sklenili ustanoviti moderno konzumno društvo za Ljubljano in okolico. Zadruga je bila kmalu registrirana kot „Konzumno društvo za Ljubljano in okolico r. z. z. o. z.“. Po svetovni vojni je pa dobila tako obširen delokrog, da je morala izpremeniti l. 1920 svoje ime v Konzumno društvo za Slovenijo. O razvoju te zadruge glej predvsem slavnostno številko „Konzumenta“, ki je ob tej priliki izšla ter brošuro: X.: „Jubilej dela. Ob petnajstletnici Konzumnega društva za Slovenijo. Str. 30. Ljubljana, Zadr. knjižnica l. zv.“ Res: temu delu čast in oblast!

Zveza gospodarskih zadrug v Jugoslaviji v Ljubljani r. z. z. o. z. je imela 6. maja t. l. svoj III. redni občni zbor. Med drugim so bila na dnevnem redu sledeče predavanja: Anton Kristan: Važnost kar najožjih stikov z delavskimi organizacijami rojakov v Ameriki za naše gospodarstvo; Fr. Svetek: Zadruge in delavska dnevna politika; Fr. Kobler: Centralizem in avtonomija v konzumsko-zadružnem gibanju, Francé Koruza o Pomenu Zadrúžne lige in Mici Ajdiškova: Žene in zadruge. Poročilo o občnem zboru je že bilo priobčeno v „Konzumentu“.

Delavsko abstinentno gibanje v Sloveniji se je začelo zopet širiti. Več poizkusov v zadnjih letih, da se ustanovi pri nas kako delavsko abstinentno društvo, se je sicer že ponesrečilo. 19. maja t. l. pa je bila na vzpodbudo hrvaških delavskih abstinentov, zadrúženih v „Radnički Apstinentnski Zajednici v Zagrebu“ ustanovljena tudi „Delavska abstinentnska Jednota v Ljubljani“. Pripravlja se že druga v Celju. Protialkoholno gibanje je med našim delavstvom zelo potrebno in zato je želeli mnogo uspeha. Na Hrvaškem je že precej razširjeno. Zgoraj omenjena Radnička Apstinentnska Zajednica v Zagrebu, ki jo vodita delavska funkcionarja Stjepan Colner in Vladimir Pfeifer je junija začela z izdajanjem lista „Radnički Antialkoholni Pokret“ (naroča se pri upravi: Zagreb, Palača Središnjeg ureda za osigur. radnika, Mihanovičeva ul. 3./III.) in je pristopila kot delavska podzveza k Jugoslo-

vanskemu Savezu Trezvenosti v Zagrebu. — V Sloveniji delujejo na abstinentskem polju že 26. leto „Sveta vojska“, ki je pod cerkvenim vplivom in četrto leto nevtralnega društva: „Treznost“ ter „Kola Treznih mladine“.

Vzor prosvetnega dela, 6. marca t. l. je praznovalo društvo „Zentralbibliothek“ na Dunaju tridesetletnico svojega obstoja. Na jubilejni seji se je načelnik društva dr. Ernst Molden spominjal zaslug profesorja Reyerja, ustanovitelja knjižnice, ki je napravila na Dunaju ogromno delo. Od ustanovitve je izposodila knjižnica svojim bralcem 140 milijonov knjig, torej letno povprečno $5\frac{1}{2}$ milijona, dnevno pa 36.000 knjig. Skupno ima knjižnica sedaj 700.000 izvodov knjig. V zadnjih štirih letih je bilo kupljenih 150.000 novih knjig.

Delavsko kulturno društvo „Freiheit“ v Villachu (Beljaku) je slavilo 1. julija t. l. svojo 10-letnico. Slavnost je posetilo nad 100 slovenskih delavcev, glavno članov Splošne delavske telovadne in kulturne zveze „Svoboda“ za Jugoslavijo v Ljubljani. Ta prvi večji poizkus vzpostavitve stikov med našim in avstrijskim delavstvom pozdravljamo. Delavstvu meje ne smejo in ne morejo biti ovira za zблиžanje in medsebojno spoznavanje.

Prvo slavlje nemške delavske pevske zveze se je vršilo 16. in 17. junija t. l. v Hannoveru. Na tisoče pevcev iz Nemčije in inozemstva se je zbralo na ta dneva, da pokažejo moč delavske pesmi. Predsednik nemškega državnega zbora Loebe je v pozdravnem govoru pokazal na ogromen razvoj delavskih pevskih društev v Nemčiji. V malih predmestnih gostilnah so bila ustanovljena, danes pa so postale največje dvorane mesta Hannover za nje pretresne. Prof. Siegfried Ochs in pruski prosvetni minister dr. Becker sta poudarjala kulturni pomen delavskega petja. V soboto so se vršili koncerti raznih zborov v treh največjih hannoverskih dvoranah, v nedeljo pop. pa ogromen skupni nastop na štadijonu.

V proslavo 100-letnice smrti Franza Schuberta, velikega nemškega komponista in dirigenta, se vrše od 3. junija na Dunaju pod nazivom „Slavnostni tedni“ tekmovanja in nastopi vseh mogočih pevskih zborov. Franz Schubert je bil na Dunaju rojen in je tu tudi večinoma deloval. Slavnostnih prireditev se udeležujejo tudi delavski pevski zbori. Zanimanje za proslavo je zlasti iz inozemstva zelo veliko.

Spomenik republike. Dunajske socialno-demokratske organizacije nameravajo odkriti ob 10-letnici proglasitve nemško-avstrijske republike na vogalu Schmerlingplatzparka — „Spomenik republike“. Načrt za spomenik je izdelal prof. Hanak. Na stebrih bodo stali liki dr. Viktorja Adlerja, ustanovitelja in učitelja avstrijske socialne demokracije, Ferdinanda Hannuscha, osnovevalca avstrijske socialne zakonodaje in Jakoba Reumannna, prvega socialističnega župana dunajskega, ki je vodil usodo mesta za prevrata. Ozadje bodo tvorili trije granitni stolpi z eno počezno ploščo. Kipe bodo izdelali kiparji prof. Hannak, Wollek in Seifert. Mesto Dunaj bo prispevalo za zgradbo spomenika 11.000 šilingov.

Karel Dedic.

2. julija t. l. je umrl 66 let star eden „od stare garde“. Karel Dedic je bil med ustanovitelji češke socialne demokracije. L. 1890 je bil predsednik prve

majske slavnosti v Pragi. Po poklicu krojač se je v svoji obrti, pri kateri je ostal do svoje visoke starosti, izkazal strokovnjaka. Kljub temu pa je vneto deloval vse življenje za delavsko stvar. Kot žurnalist in pisatelj, kot govornik in organizator. Po prevratu se je moral bolj pomakniti v ospredje in je bil član prve narodne skupščine, pozneje pa senata.

Cerkvene zadeve pred angleškim parlamentom. 15. junija t. l. je odklonil angleški parlament revidirani molitvenik anglikanske cerkve, ki naj bi bil bolj katoliziran, z 284 proti 222 glasovom. Od članov Labour Party je glasovalo zanj 28, proti 71 poslancev. Lansko leto v decembru je bil odklonjen le z malo večino (237 : 204). — Istega dne pa je bil sprejet v angleški poslanski zbornici zakonski predlog, po katerem naj bo velikonočna nedelja vedno v nedeljo po drugi soboti in aprilu. Ta predlog postane veljaven, ko pride do mednarodnega sporazuma.

Emmeline Pankhurstova.

14. junija t. l. je umrla v starosti 68 let v Londonu žena, ki se je postavila pred več kot 20. leti v Angliji na čelo zelo znane gibanja sufražetk. Kakor se še mnogi spominjajo, je bil to boj za priboritev ženske volilne pravice in sufražetke se niso bale nikakih sredstev, tudi brutalnega nasilja ne, za doseg svojega cilja. Pankhurstova je bila soproga državnega pravika, ki je bil sam eden od prvoboriteljev ženskega gibanja. Branil je pred sodiščem žene, ki so imele sitnosti radi borbe za žensko volilno pravico in izkazal se je kot sijajen branitelj tendenc velikega filozofa John Stuart Milla, ki je osvobodil ženo posvetil posebno knjigo, pod naslovom „Hlapčevstvo žena“. Pankhurstova je vzgajala tudi svojo hčerko za radikalno prvoboriteljico za žensko volilno pravico in do začetka vojne sta bili mati in hčerka v prvih vrstah gibanja. Ministri so imeli tedaj težke čase. Pankhurstova in njene somišljenice so prirejele napade na shode, kjer so ministri govorili. Uporabljale so tudi pasji bič, ako se je kdo opogumil jim oporekati. Pri sestanku parlamenta so se — v slučaju da so jim branili poslati ženske delegacije, ki naj bi zastopale njih stvari — navezale z verigami ena na drugo na barijere, da so mogle tam z glasnimi kriki manifestirati za žensko volilno pravico in postaviti ministre na javni sramotni oder. Večkrat so morali priti ključavničarji, da so odklenili ključavnice verig, s katerimi so žene oklenile svoje telo. Znano je tudi načelo Pankhurstove: „Dokler nam ne date volilne pravice, ne bomo plačevale tudi nikakih davkov“. Zapor, gladovne stavke, škandaliziranje sufražetk, vse to je bilo na dnevnem redu. Pankhurstova je bila duša gibanja. Sufražetke so nosile tudi predpasnike z vtakami besedami „Votes for women!“ („Volilno pravico za žene“). — Med vojno so se posvetile sufražetke pomožni službi, mnoge so pa služile kot prostovoljke v angleški armadi, da dokažejo, da zmorejo isto kot moški! In že med vojno so dosegle delno žensko volilno pravico. Popolno pa šele letos, malo pred smrtjo Pankhurstove, ki je lahko še videla uspeh svoje življenjske borbe. — Glej članek v današnji številki: Dete Silvije Pankhurst.

Slovene (Jugoslav) Poetry. Pod tem naslovom je znani ameriško-slovenski pesnik Ivan Zorman v Clevelandu, Ohio, pravkar izdal knjižico 95 strani z zbirko angleških prevodov iz starejše slovenske poezije. V zbirki je 34 pesmi v origi-

nalu in prevodu. Zastopani so Prešeren, Levstik, Jenko, Gregorčič, Aškerc, Funtek in Medved. Prevod je približno dober, razen v par slučajih. Nekatere pesmi bi bile lahko izostale. Zbirka je namenjena slovenski mladini v Ameriki. — I. M.

Anton Kristan: O delavskem in socialističnem gibanju na Slovenskem do ustanovitve jugoslovanske socialnodemokratske stranke (1848 do 1896) v Ljubljani 1927. Založila Zadrúžna založba v Ljubljani. 200 str. Cena 30 Din. Priloga: Seznam slov. socialističnemu delavstvu namenjenih knjig, brošur, revij in časopisov. Sestavil Cvetko Kristan. — O tem delu našega urednika je v „Ljubljanskem Zvonu“ na str. 440 in 441 poročal dr. Lončar, ki je konstatiral, da smo „zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem pogrešali, zato je treba pozdraviti Kristanovo knjigo“. Priporoča jo, „ker je zanimivo in hvaležno berilo“ in želi, da bi sledilo nadaljevanje. — Prilogo Cvetka Kristana smatra za „hvalevredno“. — Socialistični mesečni časopis „Radnički Pokret“ je v št. 10 prinesel na str. 314—315 daljšo oceno Bogdana Krekiča, ki smatra, da je Kristanova knjiga „dragocena gradja za opsežniju izradu istorije našega pokreta“. — Razni delavski listi („Konzument“, „Ženski list“, „Del. Politika“ itd.) so tudi prinesli večje oz. manjše vesti o tem delu. Ameriška dnevnika „Prosveta“ v Chicagu in „Enakopravnost“ v Clevelandu sta tudi prinesla daljše poročilo o njem. Enako tednik: „Proletarec“ v Chicagu. Mi pa zaenkrat to delo prav toplo priporočamo našim čitateljem.

Zakon o obvezni reviziji zadrug. osnovanih na podlagi zadrúžnega zak. z l. 1873, je bil izdan pred 25. leti in je stopil v veljavo 10. junija 1903. Skrahiralo je takrat več denarnih zavodov, zlasti je bil občutljiv udarec polom Svatovaclavske posojilnice v Pragi. Zadrúžne zveze morajo sedaj

imeti zato dober revizijski aparat, da morejo izvrševati velevažno revizijsko dolžnost.

Obletnico dunajskih julijskih žrtev iz l. 1927 bodo 15. julija t. l. na Dunaju slovesno proslavili. V vseh okrajih se bodo vršile spominske slavnosti. V nedeljo dopoldne bo pa odkrit žrtvam na centralnem pokopališču nagrobni spomenik. Slavja se bode udeležilo delavstvo vsega Dunaja, v kolikor ne celotno pa v deputacijah.

60. letnica „Pesmi dela“. 20. junija t. l. je preteklo 60 let, odkar je bila na Dunaju prvič zapeta „Pesem dela“ („Das Lied der Arbeit“). Uglasbil jo je po besedilu Andreja Scheuja njegov brat Jožef. Tekom let je postala pesem last svetovnega proletarijata. Obletnica bo praznovana na Dunaju 5. avgusta t. l. na dan, ko se snide v Bruslju Mednarodni Socialistični kongres. Proslava se vrši v veliki pevski dvorani na Jesuitenwiese v Pratu.

IVERI.

Slovenec l. LVI, št. 141 z dne 22. junija 1928 prinaša sledečo notico iz Kočevja: „**40.000 Din** je dal oblastni odbor brezposelnim rudarjem, da jim vsaj nekoliko olajša bedo in pomanjkanje, ki je prišlo nanje vsled praznovanja na rudniku. Delavci! Ni vam oblastni odbor dal tega zato, ker so občinske volive v nedeljo (v Trbovljah n. pr. jih ni, pa so dobili 60.000), ampak dal jih je zato, ker so možje oblastnega odbora res socialnočuteči, pa naj so volitve ali ne, ne pa kakor tisti mož, ki Vam je samo za volitve dal neke hlačke in čevlje. Kdo je vreden zaupanja, ali možje, ki jih postavlja SLS, ali ljudje, ki so vam naplečili breme, katerega bodo morali še vaši otroci nositi. Delavce! Voli in v nedeljo — izvoli SLS.“

A. & E. SKABERNE - LJUBLJANA

MANUFAKTURNA VELETRGOVINA

EN GROS

MESTNI TRG 10

EN DETAIL

MALINOVEC Najboljši in drugi sadni soki, sadne MARMELADE

marelična, „Nektar“, jabolčna, sadne arome za brezalkoholne pijače, sadne etere, esence za rum, cognac in likere
priporoča po brezkonkurenčnih cenah

SREČKO POTNIK IN DRUG * LJUBLJANA, METELJKOVA ULICA 13

„DISKOBOLOS“ - LJUBLJANA

Trgovina: Tavčarjeva (Sodna) ul 1. Tovarna: Sv. Petra 75. Vhod Vidovdanska c.

Sportno orodje. Sportne potrebščine. Telovadno orodje. — Turistovske potrebščine. — Ribarske potrebščine. — Teniške rakete svetovnih znamk. Teniške potrebščine. — Lastni izdelki in izdelki svetovnih tvrtk. — Domače podjetje. — V tovarni zaposleni sami domači delavci in strokovnjaki.

bodi" Maribor. O izidu bomo poročali v prihodnji številki.

b) Jesenice:

Poleg zgoraj navedenih tekem naj omenimo še:

dne 10. 6. S. K. Svoboda, Jesenice : S. K. Edinost Jesenice 3 : 5.

Za mlado moštvo jeseniške Svobode vsekakor lep uspeh.

c) Trbovlje:

dne 17. 6.: S. K. Amater, Trbovlje : S. K. Rapid Maribor (komb.) 3 : 7 (1 : 5). S. K. Amater Trbovlje je eno naših najbolj agilnih moštev, ki razpolaga tudi že z jako dobrim materialom.

1. 7. t. l. se je vršil pri nas ustanovni občni zbor Delavskega kolesarskega društva. O njem več prihodnjič.

č) Maribor:

dne 10. 6.: Prijateljska tekma I. S. S. K. Maribor, Maribor : S. K. Svoboda, Maribor 8 : 1 (3 : 1).

O priliki ustanovnega občnega zbora Delavskega kolesarskega društva v Trbovljah je priredilo I. kolesarsko osrednje društvo za Slovenijo v Mariboru izlet v Trbovlje. Na klancu pri Konjicah se je smrtno ponesrečila 19-letna zvesta članica mariborskega društva, sodružica Justina Lubejeva. Mariborskim so drugom naše sožalje!

d) Sarajevo:

Ob priliki lepo uspelega vsedelavskega izleta v Sarajevo, so se vršile tam med delavskimi športnimi klubi Bosne kup-tekme za pehar „Saveza R. K. i sportskih društava.

Rezultati:

1. Borac, Banjaluka : Borac, Jajce 7 : 1 (2 : 0).
2. Proleter, Teslić : Borac, Višegrad 2 : 1 (2 : 0).
3. Borac, Banja Luka : Proleter Teslić 4 : 1.

Dalje so se vršile ob priliki otvoritve delavskega štadiona še tele tekme:

S. K. Hajduk : S. K. Železničari 5 : 0.
S. K. Hajduk II : Borac, Sarajevo 9 : 1.
S. K. Hajduk : Slavija, Sarajevo 4 : 1.

e) Vršac:

V dneh 27. in 28. maja so se tu vršile nogometne tekme za srebrni bokal „Viktorije“. Le-teh so se udeležili klubi: Rapid, Temešvar — dalje „Dušan Silni“ — „Viktorija“ — in „Radnički“. Pokal si je priboril del. športni klub „Radnički“.

Rezultat:

Radnički : Viktorija 2 : 1 (2 : 0).

Rapid : Dušan Silni 6 : 2 (3 : 1).

Dušan Silni : Viktorija 8 : 1 (3 : 0).

Radnički : Rapid 2 : 1 (0 : 1).

f) Novi Sad:

Delavski športni klub v Novem Sadu, ki je bil ustanovljen l. 1925, ima danes 650 članov. Je v prvem razredu novosadskega Nogometnega podsaveza ter je dosegel že lepe uspehe. Doslej je odigral 130 tekem in pri teh v 70% zmagal. Premagal je najmočnejše meščanske športne klube v Vojvodini, tako Sanda, Bačko, Vojvodino, Naka in druge. 15. aprila t. l. je priredil zabavo, ki ji je prisostovalo 1300 oseb.

g) Podgorica:

13. V. t. l. S. K. „Zora“ : Gradjanski S. K. „Balšić“, Podgorica 1 : 0 (1 : 0);

h) Cetinje:

13. V. t. l. R. S. K. Lovčen : J. S. K. „Crnogorac“ 4 : 1.

*

Po vsem tem vidimo, da se v celi državi prebujata delavska mladina in se želi tudi na športnem polju emancipirati od meščanstva. Ko postane to gibanje močnejše in ko naveže predvsem med seboj dovolj tesnih stikov, bo lahko Delavska nogometna zveza v Jugoslaviji tekmovala z meščansko, ki se vzdržuje tudi večinoma z nezavednim delavskim naraščanjem. Ako bo to kmalu ali ne, je le naša stvar.

Theodore Wendel, Strasbourg (Francija):

Naloge delavskega športnega in kulturnega gibanja

Izviren dopis

Moderno delavsko gibanje moremo v njegovem najvišjem razvoju primerjati vrsti stebrov, ki naj nosijo socijalistično državo. Eden teh stebrov je poleg stranke, delavnic in zadrug tudi delavsko športno in kulturno gibanje. Vedni boj z meščanstvom, ki ga bojuje del. športno in kul-

turno gibanje izza svojega postanka, kakor tudi oblastne šikane, katerim je večinoma še danes izpostavljeno, ga je ogladilo in utrdilo. Znatno se je zvišalo število članstva, radi omejenih prostosti; število organiziranih del. športnikov je rastlo, najmlajši poganjek delavskega gibanja se je široko razrastel. S to rastjo je

zvezan nov delokrog za to gibanje. V prvi vrsti je treba naši stvari na novo dovedene člane kot delavske športnike upejljati v njihove nove naloge. Danes moramo še marsikateremu pristašu delavskega gibanja pojasnjevati, da je del. športno in kulturno gibanje del celotne socijalistične stavbe; to skupnost razdreti je stalno prizadevanje meščanstva. Nele, da zavisi športni in kulturni duh od političnega gibanja, temveč: brez političnega gibanja ne more obstojati i delavsko športno in kulturno gibanje.

V nasprotju z meščanskim gibanjem, katerega delovanje je usmerjeno za tem, da varje in utrjuje stari gnili družabni red starega državnega sistema, moramo tudi mi kot delavske športne in kulturne organizacije jasno očrtati svoje naloge napram družbi.

Mi kot proletarsko športno in kulturno gibanje moramo jasno spoznati, da nam je treba bojevati boj za socijalističen svet.

Samo tedaj pa nam bo mogoče doseči svoje cilje, če smo svobodni ljudje, prosti vsakega meščanskega vpliva, prosti vseh meščanskih dogem. Tudi naše gibanje črpa svojo moč in energijo iz nauka materijalističnega svetovnega nazora. Ako smo spoznali, da je za naše športno in kulturno udejstvovanje brezpogojno potreben nadaljni razvoj socijalistične misli, potem moramo ravno tako jasno spoznati in smatrati za svojo nalogo, da zberemo vse ročne in duševne delavce v proletarskih organizacijah. Vemo dalje, da se delavstvo ne more posvetiti kulturnemu in športnemu življenju, če ga zadržuje od tega prekomeren delovni čas, skrajno nizke plače in slabe stanovanjske razmere. Na podlagi te ugotovitve moramo sklepati, da morajo sprejeti tudi delavske telovadne in kulturne organizacije v svoj program boj za boljše življenske pogoje. To se pravi, uresničiti klic: Združitev vseh ročnih in duševnih delavcev v političnih in obratnih organizacijah.

(Konec prihodnjič)

Iz mednarodnega delavskega telovadnega in športnega gibanja

Na Dunaju grade štadijon za II. Mednarodno Delavsko Olimpijado. Lansko leto ustanovljenemu športnemu svetu mesta Dunaj so predložili zastopniki Delavske zveze za šport in telesno vzgojo (Askö) predlog za postavitve občinskega štadijona, v katerem naj bi se vršila II. Mednarodna Delavska Olimpijada. Športni svet je soglašal s predlogom in je sklenil, da bo deloval pri mestnem svetu za tem ciljem. Sedaj je sklenil klub socialnodemokratskih občinskih svetovalcev, da naj se z gradbo prične. Predhodni proračun za stavbo znaša 6 milijonov šilingov ali 48 milijonov dinarjev. Temeljni kamen bo položen ob 10-letnici nastanka republike Avstrije, kajti dunajska občina hoče baš na ta jubilejni dan republikanske Avstrije začeti simbolično delo, ki bo nudilo doraščajočim mladim generacijam novo polje kulturne delavnosti. Javni natečaj za načrte štadijona je bil že razpisan. Štadijon bo postavljen na enem najlepših dunajskih prostorov — v Pratu, nedaleč od Rotunde, kjer so se vršile v l. 1926 telovadne in športne slavnosti avstrijske zveze. Najprej začnejo graditi veliko lahkootletično tekmovali-

šče in betonske tribune, nato sledi zgradba kolesarskega tekmovališča in bazena za plavalce, igrišče za tenis in nujne priprave za ostale telovadne panoge. S tribunami štadijona vred se računa da bo sedežev za 40.000 gledalcev.

Mednarodni delavski telovadni in gimnastični kurz. Socijalistična delavska športna Internacionala priredi od 20. do 25. avgusta t. l. prvič svoj mednarodni delavski športni in gimnastični tečaj na svoji zvezini šoli v Lipskem. Udeležbo so doslej prijavili: Finska, Poljska (židovska zveza), Švica, Avstrija, Češkoslovaška (zveza v Ustju), Letska, Nemčija in Alzaško - Lotarinska.

Avstrija proti Belgiji 6:2 (3:1) Na novem Osrednjem delavskem športnem igrišču se je vršila na praznik 7. junija t. l. prva mednarodna nogometna tekma med delavskima reprezentancama Avstrije in Belgije, ki se je končala z zmago prve. Zelo fair igrani tekmi je prisostvovalo 10.000 gledalcev. Rezultat, ki je precej visok, bomo razumeli šele po tekmi Avstrije proti Nemčiji, ki se odigra v kratkem. Belgijsko moštvo je zmagalo letos že nad Nemčijo in Francijo.